

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

Województwa Śląskiego

PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE
W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM
NA LATA 2014-2020

Program ochrony ofiar przemocy w rodzinie

Ramowy program oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych

wobec sprawców przemocy w rodzinie

Katowice, 2014 rok

SPIS TREŚCI

	WPROWADZENIE	3
I.	PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIELE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA	5
II.	PODSTAWY TEORETYCZNE ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE	9
	DEFINICJE PRZEMOCY	9
	RODZAJE PRZEMOCY	11
	DYNAMIKA I CECHY PRZEMOC	12
	CZYNNIKI RYZYKA WYSTĄPIENIA PRZEMOCY	15
	MECHANIZM TRANSMISJI ZDARZEŃ TRAUMATYCZNYCH MIĘDZY POKOLENIAMI	16
	CECHY OSÓB UWIKŁANYCH W RELACJE RODZINNE OPARTE NA PRZEMOCY	19
III.	DIAGNOZA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE	21
	PRZEMOC W RODZINIE W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM – PODSTAWOWE DANE	21
	OPINIE I PRZEKONANIA SPOŁECZEŃSTWA NA TEMAT PRZEMOCY W RODZINIE	36
IV.	ZASOBY INSTYTUCJONALNE FUNKCJONUJĄCE NA TERENIE WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO W OBSZARZE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	49
V.	ANALIZA SWOT	54
VI.	PROGRAM OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE	56
VII.	RAMOWY PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO - EDUKACYJNYCH DLA OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC W RODZINIE	65
	ZAŁOŻENIA WSTĘPNE	65
	WSKAZÓWKI DLA PODMIOTÓW BEZPOŚREDNIO REALIZUJĄCYCH PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO -EDUKACYJNYCH DLA OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC	69
	BIBLIOGRAFIA	78

*Brak przemocy prowadzi do najwyższej etyki, która jest celem całej ewolucji.
Dopóki nie przestaniemy krzywdzić innych żywych stworzeń, ciągle będziemy dzikusami.*

Thomas Alva Edison

WPROWADZENIE

Rodzina stanowi taki system wewnętrznych relacji i powiązań, w którym wszyscy członkowie wzajemnie na siebie oddziałują, pozostając w dynamicznej równowadze. Jednakże, każda zmiana wpływa na cały ten system. Przemoc w rodzinie zaburza funkcjonowanie tego systemu, naruszając podstawowe prawa człowieka, niszcząc poczucie godności, szacunku i zaufania. Przywrócenie prawidłowego funkcjonowania rodziny wymaga podejmowania interdyscyplinarnych oddziaływań nie tylko w stosunku do osób doświadczających przemocy w rodzinie, ale i do osób stosujących przemoc.

Problem przemocy w rodzinie dotyczy osób różnej płci i wieku, pochodzących ze wszystkich warstw społecznych. Ofiarami przemocy są najczęściej kobiety oraz osoby zależne: dzieci, osoby okresowo lub trwale niepełnosprawne ze względu na starość czy chorobę.

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020 został przygotowany w ramach realizacji zadań własnych samorządu województwa na podstawie art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.). Zasadniczo, *Program* składa się z trzech segmentów, z których:

- pierwszy obejmuje zagadnienia prawne, teoretyczne i diagnostyczne dotyczące przemocy w rodzinie, w tym zasoby instytucjonalne działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie i analizę SWOT,
- drugi zawiera *Program ochrony ofiar przemocy w rodzinie*,
- trzeci stanowi *Ramowy program oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie*.

Załącznikiem do *Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020* jest Przewodnik po procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie.

Głównym celem *Programu* jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w województwie śląskim. Dokument odnosi się do funkcjonującego w regionie systemu

przeciwdziałania przemocy w rodzinie, proponując działania skierowane do osób i podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w województwie śląskim, zwłaszcza jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, ochrony zdrowia, oświaty, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, instytucji, kościołów i związków wyznaniowych oraz organizacji pozarządowych.

Do prac nad *Programem przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020* zaproszono specjalistów reprezentujących w/w podmioty. Ponadto, *Program* został poddany konsultacjom społecznym z powiatami.

Zakłada się, że interdyscyplinarny charakter oddziaływań proponowanych w *Programie*, w tym możliwość tworzenia i wspierania sieci partnerstw służących rozwiązywaniu problemów społecznych z uwzględnieniem przeciwdziałania przemocy w rodzinie, jak również zaangażowanie w jego realizację wielu osób i podmiotów przyczyni się do zmniejszenia rozmiarów i skutków przemocy w rodzinie w województwie śląskim.

III. PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) w art. 18 i 71 wskazuje, że instytucja rodziny jest objęta szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, a jej dobro Państwo ma obowiązek uwzględnić w swej polityce społecznej, zwłaszcza poprzez udzielanie szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej.

Przepis art. 33 Konstytucji wskazuje, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, natomiast zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczypospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tekst jednolity: Dz. U. z 2013 roku, poz. 596 z późn. zm.)

Podstawą prawną o charakterze zasadniczym dla funkcjonowania samorządu województwa jest ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jednolity: Dz. U. z 2013 r., nr 596 z późn. zm.), która w art. 14 wskazuje zakres przedmiotowy działalności samorządu województwa poprzez przykładowe wyliczenie zadań o charakterze wojewódzkim określonych ustawami. W zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i przeciwdziałania alkoholizmowi można wskazać powiązane z tą działalnością obszary wymienione w tym przepisie takie jak – edukacja publiczna, w tym szkolnictwo wyższe, promocja i ochrona zdrowia, pomoc społeczna, wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej, polityka prorodzinna.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.)

Program stanowi realizację zapisów *ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. nr 180, poz. 1493 z późn. zm.). Zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie nałożone przez Ustawodawcę na samorząd województwa zostały określone w art. 6 ust. 6 powyższej ustawy, który stanowi:

„Do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 2) inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 3) opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie”.

Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r. poz. 1356 z późn. zm.).

Aktem prawnym, który łączy zadania przeciwdziałania przemocy w rodzinie z przeciwdziałaniem alkoholizmowi oraz nakłada na samorząd województwa obowiązki w przedmiotowym zakresie jest ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r. poz. 1356 z późn. zm.). Wskazanie jednostek samorządu terytorialnego jako właściwych do realizacji zadań ustawy ujęto w art. 1 i następnych ustawy, tj.:

„Art. 1 ust 1. Organy administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego są obowiązane do podejmowania działań zmierzających do ograniczania spożycia napojów alkoholowych oraz zmiany struktury ich spożywania, inicjowania i wspierania przedsięwzięć mających na celu zmianę obyczajów w zakresie sposobu spożywania tych napojów, działania na rzecz trzeźwości w miejscu pracy, przeciwdziałania powstawaniu i usuwania następstw nadużywania alkoholu, a także wspierania działalności w tym zakresie organizacji społecznych i zakładów pracy.

2. Organy, o których mowa w ust. 1, popierają także tworzenie i rozwój organizacji społecznych, których celem jest krzewienie trzeźwości i abstynencji, oddziaływanie na osoby nadużywające alkoholu oraz udzielanie pomocy ich rodzinom, jak również zapewniają warunki sprzyjające działaniom tych organizacji.

3. Organy, o których mowa w ust. 1, współdziałają również z Kościołem Katolickim i innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi w zakresie wychowania w trzeźwości i przeciwdziałania alkoholizmowi”.

Ustawodawca w art. 2 ust. 1 przywołanej ustawy wskazał, że zadania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi wykonuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, w szczególności przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 określa zadania w zakresie zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, prowadzenia programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy, a także upowszechnienia informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie.

Celem programu jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w Polsce.

W celu zwiększenia skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym realizacji celów ustawowych oraz celów wskazanych w *Programie*, określono cztery podstawowe obszary zawierające kierunki działań oraz sprecyzowano oddziaływania wobec różnych grup odbiorców:

- Profilaktyka: obszar kierowany do ogółu społeczeństwa, w tym do osób i rodzin zagrożonych przemocą w rodzinie.
- Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie: obszar kierowany do osób dotkniętych przemocą w rodzinie (w tym do: kobiet, mężczyzn, dzieci, współmałżonków lub partnerów w związkach nieformalnych, osób starszych, osób z niepełnosprawnością lub osób niesamodzielnych).
- Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie: obszar kierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie, jak również do właściwych służb lub podmiotów zajmujących się pracą z tymi osobami.
- Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie: obszar kierowany do przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020 +”

Jednym z obszarów priorytetowych *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”* jest obszar: *Szanse rozwojowe mieszkańców*. W obszarze tym wskazano cel operacyjny *Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców*. Cel ten zakłada m.in. podnoszenie dostępu do usług wspierających funkcjonowanie rodziny, w tym wspieranie podmiotów oferujących takie usługi, wspieranie rozwiązań w zakresie poprawy bezpieczeństwa publicznego, w tym realizację działań w obszarze zarządzania kryzysowego.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006 – 2020

Misją *Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006 – 2020* jest poprawa warunków i jakości życia mieszkańców województwa śląskiego. Do przeciwdziałania przemocy domowej odnosi się cel strategiczny 5 – *Wspieranie działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień*, kierunek działań 5.1 *Wspomaganie działań prowadzonych przez samorządy gminne w realizacji gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych*, kierunek działań 5.4 *Rozwój edukacji publicznej. Szkolenie przedstawicieli różnych zawodów w zakresie problematyki uzależnień oraz przemocy domowej*, kierunek działań 5.6 *Wzmacnianie systemu wsparcia dla osób uzależnionych i współuzależnionych oraz członków ich rodzin* oraz cel strategiczny 6 – *Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu*, cel strategiczny 7 – *Wzmacnianie bezpieczeństwa publicznego*, kierunek działań 7.3 – *Ochrona rodzin i innych grup społecznych przed zjawiskami dezorganizacji i patologii społecznej*.

Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie śląskim na lata 2011 – 2015

Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie śląskim na lata 2011-2015 jest programem operacyjnym *Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020*. Problemy będące konsekwencją nadużywania napojów alkoholowych i choroby alkoholowej stanowią jedną z głównych przyczyn dysfunkcji rodziny, a prawdopodobieństwo wystąpienia aktów przemocy w tych rodzinach jest wyższe niż w pozostałych. Do przeciwdziałania przemocy odnosi się cel operacyjny 1 *Programu*, w brzmieniu *Wzmocnienie lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z terenu województwa śląskiego*.

IV. PODSTAWY TEORETYCZNE ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE

1. Definicje przemocy

Rodzina, jako najmniejsza komórka społeczna stanowi świat egzystencji człowieka, jest miejscem intymnym, miejscem odczuwania emocji oraz środowiskiem, gdzie człowiek uczy się i przeżywa więzi z bliskimi sobie osobami. Przemoc w rodzinie niszczy ten porządek, prowadzi do poważnego naruszenia zasad współżycia społecznego, norm moralnych i prawnych oraz prowadzi do tragicznych skutków psychologicznych, a w skrajnych przypadkach do zagrożenia zdrowia i życia. Jest to jeden z ważnych problemów społecznych ze względu na swoją powszechność oraz dużą szkodliwość indywidualną, rodzinną i społeczną. Dobrostan rodzin jest interesem zarówno państwa i jego organów, jak również społeczeństwa i każdej rodziny.

Przemoc jest zjawiskiem skomplikowanym i wieloaspektowym. Analiza etymologiczna słowa przemoc wskazuje, że *violence*, czyli przemoc, pochodzi od łacińskiego słowa *violentia*, które oznacza nadmierne użycie siły, porywczy charakter (...) *Violence* odnosi się również do *violare*, czyli pogwałcenia prawa albo złamania zasady szacunku należnego osobie. Greckie pojęcie nieumiarkowania, wzbogaca to znaczenie i określa je zarazem jako profanację natury i przekroczenie prawa¹. Powyższe pozwala uchwycić kilka najistotniejszych cech przemocy tj. użycie siły, gwałtowność, przekroczenie prawa oraz naruszenie nietykalności osoby.

Przemoc jest definiowana także jako wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostek lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnej relacji². Warte podkreślenia jest element intencjonalnie manipulacyjnego zachowania sprawcy – dochodzi do manipulacji ofiarą oraz otoczeniem, a akt przemocy jest sposobem osiągnięcia przez sprawcę określonego celu, którym jest wymuszenie u innych, głównie słabszych osób, zachowań dla niego pożądanym³. Definicja wskazuje, że pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania tych członków rodziny, którzy nie są w stanie skutecznie się bronić⁴. Bardziej szczegółowo można zdefiniować przemoc domową jako działania lub rażące zaniedbania dokonywane przez jednego z członków rodziny przeciwko pozostałym,

¹Ch. Regina, *Przemoc kobiet. Historia społecznego tabu*, Warszawa, 2013, s.17.

²I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa, 1999, s. 16

³A. Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie z pokolenia na pokolenie*, Warszawa, 2010, s. 25

⁴A. Lipowska-Teutsch, *Rodzina a przemoc*, Warszawa 1995, s. 6

wykorzystujące istniejącą lub stworzoną przez okoliczności przewagę sił lub władzy i powodujące u nich szkody lub cierpienie, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a w szczególności w ich życie lub zdrowie (fizyczne czy psychiczne)⁵.

Rada Europy zdefiniowała zjawisko przemocy w *Konwencji w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* z 2011 roku, w której wskazano, że przemoc domowa oznacza wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychicznej lub ekonomicznej w rodzinie lub w domu albo między byłymi lub obecnymi małżonkami bądź partnerami, bez względu na to, czy sprawca dzieli lub dzielił to samo miejsce zamieszkania z ofiarą.

Definicję przemocy domowej zawiera również ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. z 2005 r. Nr 180 poz.1493 z późn. zm.). W dokumencie określono, że jest to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Na podstawie wspólnych elementów powyższych definicji, można wskazać cechy charakterystyczne przemocy domowej:

- intencjonalność – jako zamierzone, zaplanowane działanie,
- celowość,
- cykliczność i wielokrotność (zwykle przemoc nie jest zjawiskiem jednorazowym),
- ma dynamikę i jest procesem,
- nakierowana jest na kontrolowanie i podporządkowanie,
- odbywa się w warunkach nierównowagi sił – sprawca ma i wykorzystuje przewagę (fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną) nad ofiarą. Źródłem dysproporcji sił jest zazwyczaj status społeczno-ekonomiczny sprawcy i ofiary związany np.: z wiekiem, płcią, stanem zdrowia, dominacją ekonomiczną, etc.,
- prowadzi do naruszenia podstawowych praw i wolności ofiary,
- powoduje cierpienie oraz naraża zdrowie i życie ofiary,

⁵ J. Mellibruda, *Psychologiczne aspekty przemocy domowej*, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/712-psychologiczne-aspekty-przemocy-domowej.html>

- odwołuje się do destrukcyjnych i patologicznych mitów i stereotypów charakterystycznych dla danego środowiska.

Należy podkreślić, że nadużycia najczęściej dotyczą dzieci, kobiet, osób okresowo lub trwale zależnych ze względu na starość, niepełnosprawność czy chorobę⁶.

2. Rodzaje przemocy

Ze względu na formę oddziaływania na osobę krzywdzoną wyróżnić można przemoc bezpośrednią, gdy osoba doznaje przemocy czynnej lub biernej oraz przemoc pośrednią, gdy osoba jest świadkiem przemocy wobec innych i ponoszonych przez nich konsekwencji.

W literaturze przedmiotu najczęściej stosuje się klasyfikację przemocy ze względu na formę jej występowania:

- Przemoc fizyczna to wszelkie działania polegające na użyciu siły, prowadzące do naruszenia nietykalności cielesnej, nieprzypadkowych urazów, zranień, stłuczeń, złamań czy zasinień.
- Przemoc psychiczna jest działaniem mającym na celu uzależnienie ofiary od agresora, zawiera w sobie przymus i groźby, zastraszanie, emocjonalne wykorzystywanie, za które uważa się oskarżanie, upokarzanie, obwinianie i manipulowanie poczuciem winy, wyzwiska, wmawianie choroby psychicznej, odmawianie współżycia seksualnego i izolowanie. Skutkiem przemocy emocjonalnej są m.in. zaburzenia osobowości, niskie poczucie własnej wartości, stany nerwicowe oraz lękowe. Przemoc psychiczna w związku partnerskim/małżeńskim określana jest mianem małżeńskiego terroru. W określeniu tym można znaleźć nawiązania do sytuacji zakładników przetrzymywanych przez terrorystów, ze względu na podobieństwo doświadczanych urazów psychicznych. Problem przemocy psychicznej dotyczy nie tylko parterów, ale również dzieci, jest zjawiskiem występującym najczęściej i jest trudnym do udowodnienia.
- Przemoc seksualna polega na wymuszaniu aktywności seksualnej wbrew woli danej osoby, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania jej o zgodę lub gdy obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły fizycznej, groźbie użycia siły lub emocjonalnym szantażu.
- Przemoc ekonomiczna charakteryzuje się niezaspokajaniem potrzeb materialnych, kontrolowaniem wydawanych pieniędzy, wydzielaniem zbyt małych kwot

⁶A. Lipowska-Teutsch, *Rodzina a przemoc*, Warszawa 1995, s. 6

na utrzymanie, odmawianiem możliwości podjęcia pracy, zabieraniem zarobionych pieniędzy⁷.

Wyżej wymienione formy niewłaściwego traktowania drugiego człowieka w zasadzie nie występują osobno. Przemocy fizycznej najczęściej towarzyszy przemoc psychiczna. Przemoc seksualna często współzystuje z przemocą fizyczną i psychiczną.

Oprócz powyższej klasyfikacji, zdefiniowano zjawisko tzw. przemocy rozmytej. Są to działania celowo popełniane przez sprawcę, jednak postrzegane społecznie jako nie intencjonalne. Jako przykłady wskazuje się „przypadkowe” uszkodzenia ciała dziecka, przemoc psychiczną istniejącą w tak zwanych „normalnych rodzinach”, trudne do rozpoznania akty popełniane pod pretekstem dobrych intencji np. patologiczna nadopiekuńczość, nadmierna kontrola dziecka, izolowanie społeczne dziecka od rówieśników⁸.

Każdy rodzaj przemocy może przybierać formę aktywną lub pasywną. Aktywna przemoc obejmuje akty nadużyć (*abuse*) fizycznych, psychologicznych lub seksualnych, w których atak fizyczny jest bezpośrednio kierowany na ofiarę. Pasywna przemoc wyraża się zaniedbaniem (*neglect*). Negatywne uczucia okazywane są poprzez brak zainteresowania ofiarą i unikanie wszelkich interakcji, które mogłyby doprowadzić do ich ujawnienia. Zaniedbanie nie wiąże się ze stosowaniem siły fizycznej, jednakże może powodować obrażenia fizyczne i psychiczne⁹.

3. Dynamika i cechy przemocy

Przemoc jest procesem, posiadającym swoją dynamikę w danym okresie czasu. Poniżej przedstawiono etapy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów przemocy.

Dynamika przemocy seksualnej:

- uwodzenie,
- ostra przemoc,
- utrzymywanie tajemnicy,
- ujawnienie tajemnicy,
- zaprzeczenie.

Dynamikę przemocy fizycznej (tzw. *koło przemocy*):

⁷ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Masterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, s. 14-16

⁸ A. Widera – Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Warszawa 2010, s. 35-36

⁹ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, s. 24

- narastanie napięcia,
- ostra faza przemocy (pobicie),
- „miesiąc miodowy”.

Dynamika przemocy psychicznej:

- izolacja,
- monopolizacja uwagi ofiary na sytuacji sprawcy,
- zmęczenie ofiary,
- demonstrowanie wszechmocy,
- przerzucenie odpowiedzialności na ofiarę,
- sporadyczne okazywanie pobłażliwości,
- degradacja,
- groźby,
- imputowanie partnerowi zaburzeń/choroby psychicznej.

Konsekwencje związane z przemocą (maltretowaniem) możemy podzielić na: mniej poważne, umiarkowanie poważne, bardzo poważne, zagrożenie życia.

Mniej poważne, takie jak: rzadkie i mniej dolegliwe incydenty stosowania przemocy fizycznej, seksualnej lub psychicznej, powodujące niewielkie urazy lub nie pozostawiające żadnych długotrwałych skutków.

- *Fizyczne*: np. obrażenia obejmujące niewielki obszar ciała, dotyczące skóry, takie jak nieznaczne zadrapania, sińce, niewielkie oparzenia i ślady uderzeń.
- *Seksualne*: np. niestosowne dotykanie o charakterze seksualnym, propozycje kontaktów seksualnych i/lub ekshibicjonizm.
- *Emocjonalne*: np. sporadyczne ataki słowne, oczernianie, poniżanie, obwinianie, tworzenie atmosfery sprzyjającej ciągłemu zażenowaniu.
- *Zaniedbanie*: np. sporadyczne wycofywanie miłości i innych uczuć, zaniżona waga ciała bez żadnej przyczyny organicznej.

Umiarkowanie poważne czyli częstsze incydenty poważniejszej natury, jednak nie zagrażające życiu i bez poważnych, długotrwałych następstw.

- *Fizyczne*: np. poważniejsze obrażenia większego obszaru ciała, także podskórne, jak rozległe sińce, rozległe ślady uderzeń, skaleczenia i zmiżdżenia, niewielkie oparzenia.
- *Seksualne*: np. niestosowny kontakt seksualny bez penetracji, w tym pieszczoty, masturbacja, penetracja palcem.
- *Emocjonalne*: np. częste ataki słowne, oczernianie i poniżanie, sporadyczne odrzucanie.

- *Zaniechanie*: np. częste wycofywanie miłości i innych uczuć; u ofiary brak przyrostu wagi ciała bez przyczyn organicznych.

Bardzo poważne, polegające na ciągłym lub bardzo częstym maltretowaniu i/lub mniej częstych incydentach z bardzo poważnymi następstwami fizycznymi i psychicznymi.

- *Fizyczne*: np. rozległe i głębokie uszkodzenia tkanek, złamania kości (w tym pęknięcia i złamania z przemieszczeniem), wylewy podskórne, głębokie oparzenia, uszkodzenia narządów wewnętrznych.
- *Seksualne*: np. kontakty seksualne, w których usiłowano dokonać lub dokonano penetracji analnej, oralnej lub pochwowej.
- *Emocjonalne*: np. częste odrzucanie, sporadyczne pozbawianie jedzenia i picia, wymuszona izolacja, ograniczanie swobody poruszania się.
- *Zaniechanie*: np. częsta niedostępność rodzica, opiekuna lub małżonka, opóźnienie rozwoju fizycznego bez przyczyn organicznych.

Zagrożenie życia – przypadki długotrwałych lub bardzo poważnych obrażeń psychicznych i fizycznych, które mogą doprowadzić do poważnego zagrożenia życia (np. gdy sprawca nie wzywa pomocy na czas lub gdy ofiara dokonuje samouszkodzenia).

- *Fizyczne*: np. obrażenia będące skutkiem celowego i ciągłego maltretowania fizycznego, które mogą doprowadzić ofiarę do śmierci lub stać się bezpośrednią przyczyną śmierci.
- *Seksualne*: kazirodztwo, często powtarzająca się wymuszona penetracja (analna, oralna lub pochwowa).
- *Emocjonalne*: np. stałe odrzucenie, brak należytej opieki, częste pozbawianie jedzenia i picia, wymuszona izolacja, ograniczanie swobody poruszania się.
- *Zaniechanie*: np. niedostępność rodzica, opiekuna lub małżonka; niemożność utrzymania odpowiedniej wagi ciała bez przyczyn organicznych¹⁰.

Dolegliwości związane ze stosowaniem przemocy mogą mieć różne natężenie, jednak niezależnie od siły, ważnym elementem jest znajomość objawów, gdyż występują one z różnym natężeniem, częstotliwością i wymagają od osoby udzielającej pomocy odpowiednich działań. Określenie nasilenia przemocy domowej jest dość trudne, gdyż ofiary rzadko doświadczają tylko jednej jej formy.

¹⁰ Ibidem, s. 26-27

4. Czynniki ryzyka wystąpienia przemocy

W literaturze wyróżniono czynniki, które określają prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy w rodzinie:

- dziedziczenie wzorca przemocy z rodziny pochodzenia,
- nadużywanie alkoholu lub środków psychoaktywnych,
- status zawodowy partnerów,
- status socjoekonomiczny – duże różnice w statusie społecznym partnerów zwiększają ryzyko przemocy¹¹.

Sytuacja materialna, zawodowa oraz status socjoekonomiczny partnerów nie determinują bezpośrednio wystąpienia przemocy. Ryzyko wystąpienia przemocy zwiększa dopiero korelacja tych czynników z innymi czynnikami np. występowaniem przemocy w rodzinie pochodzenia.

Zdefiniowano także czynniki stresujące oraz środowiskowe, związane są z czynnikami interpersonalnymi funkcjonującymi wewnątrz rodziny, spośród których wyróżniono podstawowe czynniki stresogenne:

- relacje pomiędzy osobami sprawującymi opiekę nad osobami zależnymi w rodzinie: związek małżeński, konflikty małżeńskie, rodzina zrekonstruowana, konkubinat, rodzina w separacji lub samotny rodzic;
- stosunek do dzieci i osób w podeszłym wieku (osób zależnych) pozostających pod opieką: odstęp czasu pomiędzy narodzinami kolejnych dzieci, wielkość rodziny, spełnianie oczekiwań osób pozostających pod opieką;
- stres strukturalny: złe warunki mieszkaniowe, bezrobocie, ubóstwo, izolacja społeczna, zagrożenie autorytetu opiekuna, system wartości, samoocena;
- stres wywoływany przez osoby zależne: konieczność opiekowania się osobą chorą, upośledzoną fizycznie lub umysłowo, kapryśną, niezrównoważoną emocjonalnie lub bardzo wymagającą¹².

Jeśli negatywne relacje w rodzinie, niepokój i brak poczucia bezpieczeństwa nie chronią przed skutkami stresu, może dojść wówczas do gwałtownej napaści fizycznej i emocjonalnej. Brak interwencji oraz niska dolegliwość sankcji stosowanych przez rodzinę wobec sprawcy (na ogół ma on dominującą pozycję w rodzinie) może prowadzić do nasilania się epizodów przemocy. Konsekwencją jest wykreowanie sytuacji określanej mianem spirali przemocy.

¹¹S. D. Herzberger, *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Warszawa 2002, s. 80-86

¹²K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, s. 52

Przemoc staje się częstym i łatwo dostępnym sposobem na radzenie sobie ze stresującymi sytuacjami w rodzinie¹³.

Duże znaczenie dla trwania przemocy przypisuje się brakowi wsparcia społecznego osoby jej doświadczającej polegającemu na akceptacji społecznej przemocy. Opiera się ona na funkcjonowaniu w opinii publicznej wielu mitów na temat przemocy w rodzinie. Najczęstsze tego typu mity dotyczą¹⁴:

- pozytywnego, wychowawczego wpływu bicia dzieci na ich przyszłe, dorosłe życie tzw. „wyjście na ludzi”,
- konieczności utrzymywania za wszelką cenę jedności rodziny – rodziny rozbite są niemile widziane w społeczeństwie,
- utrzymywanie lojalności wobec rodziny – osoba poszukująca pomocy „na zewnątrz” jest „zdrajcą”,
- problemy rodzinne należy „załatwiać” w rodzinie,
- kobieta ma spełniać wolę partnera i być jemu podporządkowana, jest opiekunką rodziny.

Funkcjonujące w społeczeństwie mity i stereotypy w sposób znaczny utrudniają uzyskanie pomocy z zewnątrz, a tym samym utrudniają zatrzymanie procesu przemocy w rodzinie.

5. Mechanizm transmisji zdarzeń traumatycznych między pokoleniami

Warunkiem skutecznego przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest zrozumienie jej przyczyn i mechanizmów. Próbą wyjaśnienia występowania zjawiska przemocy w rodzinie jest zdiagnozowany zespół czynników, określonych mianem międzypokoleniowej transmisji zdarzeń traumatycznych, zdefiniowany jako dynamiczny proces przenoszenia i przekazywania z osób dorosłych na dzieci oraz uwewnętrzniania różnych uczuć, myśli, przekonań i wynikających z nich zasad, ról, zachowań, relacji i osobowych cech¹⁵. Jest to wieloczynnikowy, długotrwały proces, w którym to rodzina stanowi środowisko, gdzie dochodzi do przekazywania przemocy następnym pokoleniom.

Wyodrębniono cztery czynniki sprzyjające reprodukcji przemocy między pokoleniami¹⁶:

¹³Ibidem, s. 54

¹⁴J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2002, s. 95-98

¹⁵A. Widera – Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Warszawa 2010, s. 21-22

¹⁶Ibidem, s. 21

- czynniki społeczne,
- czynniki środowiskowe,
- czynniki psychologiczne,
- czynniki biologiczne.

Na czynniki społeczne sprzyjające reprodukcji przemocy między pokoleniami wskazuje teoria społecznego uczenia się A. Bandury, według której uczenie się zachowań zachodzi poprzez obserwowanie zachowań innych ludzi (modelowanie zachowań). Bodźce i reakcje związane z gniewem i agresją również podlegają modelowaniu w określony sposób:

- jednostka uczy się, w jakich sytuacjach ma okazywać złość,
- jednostka uczy się, jakie reakcje agresywne może przejawiać w poszczególnych sytuacjach,
- w wyniku uczenia się złość (gniew) łączy się z reakcjami, które są najbardziej nagradzane¹⁷.

Proces społecznego uczenia się został również opisany przez Simons'a i współpracowników¹⁸. Wyodrębniono wówczas dwa mechanizmy „uczenia się” przemocy:

- ścieżkę bezpośrednią: surowe wychowanie sprawia, że ludzie uczą się zbioru agresywnych zachowań dyscyplinujących, te zaś później stosowane są automatycznie, bez głębszej refleksji,
- ścieżkę pośrednią: rodzice przekazują potomstwu swoistą filozofię pełnienia roli rodzicielskiej, skierowaną na surową dyscyplinę oraz wrogą osobowość lub też dzieci „diedziczą” środowisko społeczne, z którego wywodzili się rodzice wraz z czynnikami stresogennymi i stylem życia – te dwa czynniki stwarzają warunki do powstania przemocy.

Dopuszczalność stosowania przemocy przez osoby dorosłe w sytuacjach wychowawczych jest powiązana z doświadczaniem karania, przemocy w dzieciństwie. Rodzice doznający przemocy w dzieciństwie, niemal dwukrotnie częściej dopuszczają użycie przemocy w wychowaniu niż rodzice, którzy takich doświadczeń nie mieli. Natomiast osoby, które nie doznały żadnych kar, w większości sprzeciwiają się stosowaniu przemocy w wychowaniu¹⁹.

¹⁷ Ibidem, s. 57-60

¹⁸S. D. Herzberger, *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Warszawa 2002, s. 106-107

¹⁹J. Maćkiewicz, *Spoleczne postrzeganie przemocy w wychowaniu rodzinnym*, „Niebieska Linia” nr 1/66/2010, s. 8

Występowanie czynników środowiskowych podkreśla także teoria więzi, rozwijana przez J. Bowlby'ego, wskazująca na istotność pierwszych trzech lat życia człowieka. Podczas niemowlęstwa na podstawie doświadczeń w relacji z bliskimi osobami rozpoczyna się proces budowania wewnętrznych modeli, które stanowią podstawę do regulowania, interpretowania i przewidywania sposobu budowania więzi przez osoby bliskie i przez samego siebie. Wyodrębniono trzy modele traumatyczne więzi rodzic – dziecko²⁰:

- *ambiwalentny*: rodzic zmienia swoje postępowanie wobec dziecka w zależności od własnego nastroju – z jednej strony jest w miarę blisko dziecka, z drugiej zaś dziecko nigdy nie jest pewne czy jego potrzeby zostaną zaspokojone. Model ten oparty jest na sprzecznościach i agresji. Jako osoby dorosłe, ludzie, którzy zbudowali więzi z bliskimi na podstawie modelu ambiwalentnego są emocjonalni, nie potrafią poradzić sobie z przeszłością, są zaangażowani w związki z innymi ludźmi, ale odchodzą, bojąc się zranienia, mają negatywny obraz siebie i pozytywny obraz innych i świata;
- *unikający*: rodzic nie reaguje na potrzeby dziecka, zachowuje się z dystansem, nie jest empatyczny, raczej okazuje złość, gdy dziecko czegoś potrzebuje. U dziecka rozwija się lękowo-unikowy model więzi jako strategia adaptacyjna. Jako człowiek dorosły, taka osoba jest mało zaangażowana w relacje z innymi, może być zimna emocjonalnie, poprawna i niedostępna. Pozytywnie postrzega siebie, zaś negatywnie – innych i świat. W dorosłym życiu neguje aspekt posiadania bliskich relacji z innymi;
- *dezorganizowany*: rodzic zachowuje się gwałtownie i nieprzewidywalnie, jest ciągle napięty, dziecko przywiązuje się przez lęk i agresję. Cechuje je brak spójnych strategii radzenia sobie ze stresem, zachowania są kompulsywne, pojawiają się kłopoty z kontrolowaniem emocji i zachowania. Jako osoba dorosła, charakteryzuje się brakiem zaufania do ludzi i świata oraz brakiem umiejętności społecznych. W relacjach intymnych takie osoby przeżywają wysoki poziom niepokoju i duże tendencje do unikania.

Wszystkie powyższe modele budowania więzi oparte są na traumie i mogą prowadzić do powstania zjawiska przemocy w rodzinie, jednakże nie jest to regułą²¹.

Wyodrębniono również mechanizmy, sytuacje, których występowanie może się przyczynić do przekazywania przemocy następnym pokoleniom²². Są nimi:

²⁰ A. Widera – Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Warszawa 2010, s. 66-71.

²¹ Ibidem, s. 71

- rola sprawcy i ofiary: dzieci maltretowane uczą się od rodziców zarówno roli ofiary, jak i sprawcy – mogą one zachowywać się w sposób wycofany w obecności sprawcy demonstrującego siłę oraz agresywnie, gdy ta osoba jest nieobecna. Ta sama osoba w życiu dorosłym przyjmuje różne zachowania, w zależności od sytuacji i relacji – zazwyczaj jako wycofana ofiara wobec silniejszego (partnera) lub jak sprawca agresji wobec słabszych (dzieci)²³,
- teoria stresu pourazowego: osoba, która przeżyła traumę i nie otrzymała pomocy, nauczyła się jak przetrwać, ale nie wie jak zapobiegać, zatrzymywać i ochraniać się przed przemocą. Relacje rodzinne oparte na przemocy zostały przez nią uznane za funkcjonujące w społeczeństwie. Często u ofiary pojawia się syndrom wyuczonej bezradności oraz poczucie zewnętrznej kontroli, co powoduje trwanie krzywdzonej osoby w przemocowej relacji²⁴,
- syndrom sztokholmski: stan psychiczny ofiary wyrażający się odczuwaniem sympatii i solidarności z prześladowcą. Jest to swoista paradoksalna reakcja obronna. W sytuacji przemocy domowej towarzyszą mu zjawiska pomniejszania i usprawiedliwiania sprawcy przemocy²⁵,
- brak empatii: w rodzinie, w której dochodzi do przemocy, zdolność do empatii jest zaburzona – sprawca nie odczuwa empatii oraz związków z innymi. Brak empatii występuje również u ofiar – osoba krzywdzona nie odczuwa empatii wobec siebie²⁶.

6. Cechy osób uwikłanych w relacje rodzinne oparte na przemocy

U osób poddawanych długotrwałej przemocy można wyodrębnić pewien zespół cech charakterystycznych:

- niska samoocena,
- bierne mechanizmy radzenia sobie,
- wysoka zależność od partnerów,
- niepokój i depresja,
- izolacja społeczna,
- zinternalizowane poczucie winy,

²²Ibidem, s. 21

²³Ibidem, s. 118

²⁴Ibidem.

²⁵ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2002, s. 82

²⁶ A. Widera – Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Warszawa 2010, s. 127-128

- podporządkowanie się,
- ambiwalentne poczucie lojalności – ofiara często chce zatrzymać przemoc, ale jednocześnie chce utrzymać relację ze sprawcą,
- zniekształcone atrybucje – irracjonalne sposoby wyjaśnienia zachowań sprawcy,
- nadużywanie alkoholu i narkotyków,
- choroby związane ze stresem.

Wyodrębniono również właściwości przypisane osobom stosującym przemoc²⁷:

- niska samoocena i poczucie niedostosowania,
- poczucie izolacji i braku wsparcia społecznego,
- brak umiejętności społecznych i asertywności,
- zaburzenia psychiczne, takie jak lęk i depresja,
- nadużywanie alkoholu i/lub narkotyków,
- słaba kontrola impulsów i zachowania antyspołeczne,
- zaborczość, zazdrość, lęk przed porzuceniem,
- zrzucanie winy na innych, podsycanie sporów, okazywanie agresji i przemocy,
- brak empatii w stosunku do zależnej ofiary,
- przeniesienia złości,
- problemy społeczno-ekonomiczne,
- doświadczenie przemocy w rodzinie.

²⁷ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, s. 92

III. DIAGNOZA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE

1. Przemoc w rodzinie w województwie śląskim – podstawowe dane

Z danych statystycznych Komendy Głównej Policji wynika, że w 2012 roku Policja wypełniła 51 292 formularze „Niebieskie Karty” (w tym 44 146 wszczynających procedurę i 7 146 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury). Liczba podejrzanych sprawców odnotowana na podstawie procedury „Niebieskie Karty” przez Policję w 2012 roku wyniosła 51 531, w tym 47 728 mężczyzn, 3 522 – kobiet i 281 – nieletnich. Podkreślenia jednak wymaga fakt, że powyższe dane nie obrazują ogólnej skali problemu, ponieważ obejmują dane zebrane wyłącznie przez Policję, która jest jednym z podmiotów uprawnionych do wszczęcia procedury, nie obejmują one danych o liczbie kart założonych przez inne uprawnione do tego podmioty²⁸.

Według danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach liczba interwencji w sprawach związanych ze stosowaniem przemocy domowej na terenie województwa śląskiego na przestrzeni lat 2010-2012 systematycznie spada. W 2010 roku podjętych było 91 593 interwencji domowych, w 2011 roku – 81 404, natomiast w 2012 roku – 74 254. Liczba osób doznających przemocy w województwie śląskim w 2010 roku wynosiła 15 088, w 2011 roku – 14 785, natomiast w 2012 roku – 10 636. Wśród osób doznających przemocy, w latach 2010-2012 osób małoletnich było odpowiednio 4 506, 4 093 oraz 2 306. Z danych Policji wynika, że w województwie maleje także liczba osób stosujących przemoc w rodzinie ogółem, natomiast wzrasta liczba osób nieletnich stosujących przemoc²⁹. Przytoczone dane przedstawia tabela poniżej.

Dane dotyczące interwencji domowych oraz osób stosujących i doznających przemocy w województwie śląskim w latach 2010-2012

Kategoria danych		2010	2011	2012
Interwencje domowe	ogółem	91 593	81 404	74 254
	w tym zakończone wszczęciem procedury „Niebieskie Karty”	10 013	9 653	-
Osoby stosujące przemoc w rodzinie	Ogółem	10 008	9 982	7 541
	w tym nieletni	25	30	63
Osoby doznające przemocy	Ogółem	15 088	14 785	10 636
	w tym małoletni	4 506	4 093	2 306

Źródło: Dane udostępnione Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej Województwa Śląskiego przez Komendę Wojewódzką Policji w Katowicach.

²⁸ Ibidem, s.14.

²⁹ Dane udostępnione Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej Województwa Śląskiego przez Komendę Wojewódzką Policji w Katowicach.

W 2013 roku policjanci garnizonu śląskiego sporządzili 8 732 niebieskich kart, podczas gdy w 2012 roku było ich o 1 160 mniej. Ze względu na miejsce zamieszkania osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie najwięcej przypadków ujawniono w obrębie miast – 6 504, natomiast w obrębie wsi odnotowano ich 2 228. Liczba pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej wzrosła z 10 636 w roku 2012 do 12 008 w roku 2013. Wśród ofiar najliczniejszą grupę w dalszym ciągu stanowią kobiety (8 187), kolejne osoby to małoletni (2 499) oraz mężczyźni (1 322).

Liczba sprawców przemocy domowej ujawnionych w toku procedury „Niebieskie Karty” w roku 2013 wyniosła 8 782, a w roku 2012 wyniosła 7 541. Najliczniejszą grupę, podobnie jak w latach poprzednich, stanowili mężczyźni, następnie kobiety i nieletni.

W 2013 roku w wyniku zastosowania procedury „Niebieskie Karty” zatrzymano ogółem 1 002 osoby, wobec których istniało podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, w tym: 30 kobiet, 971 mężczyzn oraz 1 nieletniego.

W wyniku czynności prowadzonych przez policjantów w związku z wystąpieniem przemocy w rodzinie w 2013 roku ujawniono 5 017 osób znajdujących się pod wpływem alkoholu. W tym czasie do izb wytrzeźwień odwieziono 1 587 osoby, natomiast do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych doprowadzono w celu wytrzeźwienia 1 429 sprawców przemocy domowej.

Realizując interwencje związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, w 43 przypadkach policjanci umieścili dzieci u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej (w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo – wychowawczej).

Biorąc pod uwagę rodzaje przemocy, z którymi funkcjonariusze spotkali się podczas interwencji, to w 2013 roku były to: przemoc psychiczna – 8 251, fizyczna – 6 863, seksualna – 155 i ekonomiczna – 20. W 2 713 przypadkach wystąpił inny rodzaj przemocy³⁰.

Informacji dotyczących przemocy w rodzinie dostarczają także instytucje wymiaru sprawiedliwości. W 2012 roku w sądach rejonowych³¹ w Polsce nieprawomocnie osądzono z art. 207 § 1 kk³² ogółem 15 245 osób (2011 rok – 16 077, 2010 rok – 16 239, 2009 rok – 17 413), z czego:

³⁰ Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, *Sprawozdanie z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej w województwie śląskim w 2013 roku*, Katowice 2014, s. 18-22.

³¹ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2012 roku do 31 grudnia 2012 roku*, Warszawa, 2013, s.21.

³² Zgodnie z art. 207 § 1 kodeksu karnego, kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3

- 12 877 osób - skazano (2011 rok – 13 588, 2010 rok – 13 569, 2009 rok – 14 506),
- 460 osób - uniewinniono (2011 rok – 444, 2010 rok – 432, 2009 rok – 501),
- 1 161 osobom warunkowo umorzono postępowanie (2011 rok – 1 241, 2010 rok – 1 304, 2009 rok – 1 365),
- 747 osobom umorzono postępowanie (2011 rok – 799, 2010 rok – 927, 2009 rok – 1 034),
- 795 osób tymczasowo aresztowano (2011 rok – 736, 2010 rok – 816, 2009 rok – 926).

W 2012 roku w sądach rejonowych w Polsce nieprawomocnie skazano z art. 207 § 1 kk ogółem 12 877 osób, z czego wymierzono³³:

- 165 kar grzywny (samoistnych) (2011 rok – 167, 2010 rok – 193, 2009 rok – 229),
- 574 kar ograniczenia wolności (2011 rok – 615, 2010 rok – 712, 2009 rok – 637),
- 12 128 kar pozbawienia wolności (2011 rok – 12 806, 2010 rok – 12 664, 2009 rok – 13 640), w tym:
 - 1 674 – bezwzględnych (2011 rok – 1 718),
 - 10 454 – z warunkowym zawieszeniem wykonania (2011 rok – 11 088).

Wymierzając karę pozbawienia wolności za czyn z art. 207 § 1 kk sądy stosowały ją w dolnych granicach ustawowego zagrożenia. Ponad 90% wszystkich kar pozbawienia wolności stanowiły kary od 6 miesięcy do 2 lat pozbawienia wolności.

Dane dotyczące przestępstwa znęcania się z art. 207 § 1 kk, zakwalifikowanego wyłącznie jako przemoc w rodzinie za 2012 rok, przedstawiają się następująco:

- liczba osób osądzonych: 11 937,
- liczba osób skazanych: 10 079³⁴.

Wśród osób pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 § 1 kk zakwalifikowanego jako przemoc w rodzinie w 2012 roku było:

- 3 458 małoletnich,
- 12 167 kobiet,
- 2 347 mężczyzn³⁵.

miesiący do lat 5. Jeżeli czyn określony powyżej połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Jeżeli następstwem czynu określonego w poprzednich paragrafach jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12, www.niebieska linia.pl.

³³ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2012 roku do 31 grudnia 2012 roku*, Warszawa, 2013, s. 22.

³⁴ Ibidem, s. 24.

³⁵ Ibidem, s. 24.

W 2012 roku sądy powszechne orzekły niżej wymienione środki karne, w następującej liczbie przypadków:

- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach – 42 (2011 rok – 31, 2010 rok – 16),
- zakaz kontaktowania się z określonymi osobami – 330 (2011 rok – 161, 2010 rok – 81),
- zakaz zbliżania się do określonych osób – 205 (2011 rok – 106, 2010 rok – 26),
- zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu – 12 (2011 rok – nie orzekano),
- nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – w 167 przypadkach (2011 rok – 110, 2010 rok – 20)³⁶.

**Orzecznictwo sądów powszechnych (sądów rejonowych oraz sądów okręgowych)
w zakresie środków karnych stosowanych wobec sprawców przemocy w rodzinie w 2012 roku**

Okręgi Sądów Okręgowych	Środki karne				
	obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	zakaz zbliżania	zakaz opuszczania miejsca pobytu	nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
OGÓŁEM POLSKA	42	330	205	12	167
Białostocki	0	1	2	0	0
Bielski	0	4	2	0	5
Bydgoski	2	16	8	0	9
Częstochowski	0	1	1	0	1
Elbląski	4	19	18	0	15
Gdański	1	16	8	1	7
Gliwicki	3	14	14	0	15
Gorzowski	0	4	2	0	4
Jeleniogórski	0	12	1	0	1
Kaliski	0	5	1	0	0
Katowicki	2	8	11	0	6
Kielecki	3	8	11	0	2
Koniński	0	4	1	0	1
Koszaliński	0	7	1	0	3
Krakowski	3	11	8	1	8
Krośnieński	0	1	1	0	3
Legnicki	0	4	4	0	3
Lubelski	3	7	6	0	8
Łomżyński	0	2	2	0	1
Łódzki	1	3	2	0	7
Nowosądecki	1	7	4	0	6
Olsztyński	3	14	2	2	4

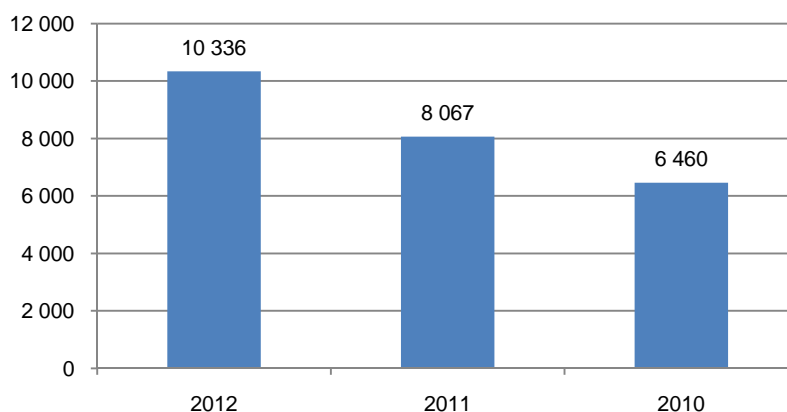
³⁶ Ibidem, s. 25-26.

Okręgi Sądów Okręgowych	Środki karne				
	obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	zakaz zbliżania	zakaz opuszczania miejsca pobytu	nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
Opolski	0	6	5	0	2
Ostrołęcki	0	1	0	0	3
Piotrkowski	2	7	7	0	2
Płocki	0	7	5	1	4
Poznański	1	26	10	1	5
Przemyski	0	3	2	3	2
Radomski	0	3	4	0	3
Rzeszowski	0	4	1	0	0
Siedlecki	0	0	0	0	0
Sieradzki	1	4	2	0	2
Słupski	0	5	5	0	0
Suwalski	0	3	3	0	0
Szczeciński	4	17	7	2	8
Świdnicki	1	13	12	0	5
Tarnobrzegi	0	3	1	0	2
Tarnowski	1	11	5	0	2
Toruński	0	3	2	0	3
Warszawski	1	8	3	0	2
Warszawsko-Praski	1	0	2	0	2
Włocławski	0	5	6	0	2
Wrocławski	3	14	0	0	4
Zamojski	1	3	2	0	0
Zielonogórski	0	16	11	1	5

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, Dane o orzekanych środkach karnych, www.ms.gov.pl.

Według danych na dzień 31 grudnia 2012 roku, we wszystkich zakładach karnych i aresztach śledczych w kraju przebywało ogółem 8 412 sprawców przemocy w rodzinie (2011 rok – 8 067, 2010 rok – 6 460), wobec których wykonywano łącznie 10 336 orzeczeń z art. 207 kk. Wśród tych osób było 7 338 osób skazanych oraz 1 074 osoby tymczasowo aresztowane.

Liczba sprawców przemocy w rodzinie przebywających we wszystkich zakładach karnych i aresztach śledczych (wg stanu na 31 grudnia)

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2012 roku do 31 grudnia 2012 roku*, Warszawa, 2013, s. 30.

W 2012 roku osadzeni złożyli 47 244 wnioski o warunkowe przedterminowe zwolnienie, z pośród których pozytywnie rozpatrzono 21 797. Wśród tych wniosków, 13 030 pozytywnie zaopiniował dyrektor jednostki penitencjarnej, natomiast pozostałe to w większości wnioski składane przez osadzonych. W przypadku skazanych z art. 207 w 2012 roku warunkowego przedterminowego zwolnienia udzielono – 1 328 osadzonym (23 kobietom i 1 305 mężczyznom). Analiza danych z akt, dotycząca rodzajów przestępstw, za które wykonywane są aktualnie kary pozbawienia wolności dowodzi, że wielu sprawców przemocy w rodzinie trafiło do zakładu karnego w związku z wyrokiem za inne przestępstwo: m.in. uchylanie się od płacenia alimentów, bójki, pobicia, kradzieże na szkodę członków tej samej rodziny, a także często prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178 a kk). Dane o aktualnej liczbie wykonywanych orzeczeń z art. 207 kk (na dzień 31 grudnia 2012 roku), w stosunku do ogólnej liczby tymczasowo aresztowanych (TA) oraz skazanych (SK), osadzonych w zakładach karnych (ZK) i aresztach śledczych (AŚ), podległych poszczególnym Okręgowym Inspektoratom Służby Więziennej (OISW) zawiera poniższa tabela³⁷.

³⁷ Ibidem, s. 30-31.

Dane dotyczące liczby wykonywanych orzeczeń z art. 207 kk (na dzień 31 grudnia 2012 roku), w stosunku do ogólnej liczby tymczasowo aresztowanych (TA) oraz skazanych (SK), osadzonych w zakładach karnych (ZK) i aresztach śledczych (AŚ), podległych poszczególnym Okręgowym Inspektoratom Służby Więziennej (OISW)

Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej	Orzeczenia z art. 207 kk: wykonane, wykonywane i wprowadzone do wykonania, w stosunku do liczby osadzonych w jednostkach podległych OISW					
	Osadzeni ogółem stan w dniu 4 lutego		Łącznie TA i SK z art. 207 kk		Odsetek osadzonych z art. 207 kk w stosunku do ogółu osadzonych	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Białystok	3623	3887	391	466	10,79	11,99
Bydgoszcz	6388	6873	568	553	8,89	8,05
Gdańsk	4611	4847	316	353	6,85	7,28
Katowice	7374	7636	700	693	9,49	9,08
Koszalin	4393	4645	340	387	7,74	8,33
Kraków	5555	5687	680	696	12,24	12,24
Lublin	4318	4569	638	652	14,78	14,27
Łódź	5843	6070	616	556	10,54	9,16
Olsztyn	4616	4656	626	614	13,56	13,19
Opole	4566	4587	378	453	8,28	9,88
Poznań	6603	6894	639	709	9,68	10,28
Rzeszów	3685	3818	582	583	15,79	15,27
Szczecin	4806	4924	390	435	8,11	8,83
Warszawa	7156	7640	570	570	7,97	7,46
Wrocław	7390	7423	633	633	8,57	8,53
RAZEM	80 927	84 156	8 067	8 412	Średnia 10,22	Średnia 10,26

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2012 roku do 31 grudnia 2012 roku*, Warszawa, 2013, s. 30.

Z powyższych danych wynika, że najwyższe wskaźniki osadzonych za przemoc w rodzinie, w stosunku do ogółu pozbawionych wolności dominują w jednostkach podległych okręgowym inspektoratom Służby Więziennej w Rzeszowie, Lublinie, Olsztynie, Krakowie, Poznaniu i Białymstoku (od 10,28% do 15,27% ogółu osadzonych).

Osoby skazane za znęcanie się nad rodziną, zwłaszcza te, które posiadają stosunkowo niewielki wymiar kary i zwykle obciążenia alimentacyjne lub inne zobowiązania finansowe, w przypadku braku istotnych przeciwwskazań, kierowane są do zakładów karnych typu półotwartego i dalej do zatrudnienia. W Polsce są takie jednostki typu półotwartego, w których wskaźnik liczby odbywających karę z art. 207 kk wynosi okresowo powyżej ok. 20%. Najwyższa liczba skazanych, odbywających karę za znęcanie się nad rodziną, (stan w dniu 31 grudnia 2012 roku) znajduje się w Zakładach Karnych: Strzelce Opolskie nr 1 – 173 osoby, Wronki – 163, Potulice – 161, Kamińsk – 137, Tarnów – 134, Czarne – 124³⁸.

Ponadto, dane dotyczące postępowań cywilnych, w których występuje problem przemocy w rodzinie zostały poddane analizie Ministerstwa Sprawiedliwości. W zakresie

³⁸ Ibidem, s. 31.

monitorowania zadań realizowanych przez rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne „ROD-K”, w ramach wykonywanych diagnoz przeprowadzanych na zlecenie sądu, jak i pozasądowych, zbiorcze dane wskazują, że ROD-K w 2012 roku zdiagnozowały występowanie przemocy fizycznej lub psychicznej w rodzinie w 2 805 sprawach, natomiast w 162 przypadkach wnioski o podjęcie przez sąd działań mających na celu izolowanie sprawcy przemocy w rodzinie (2011 - liczby te odpowiednio wyniosły 2 982 i 164)³⁹.

Diagnozy dotyczące występowania przemocy fizycznej lub psychicznej w rodzinie przeprowadzone na zlecenie sądu oraz diagnozy pozasądowe realizowane przez rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne w 2012 roku

Lp.	Okręg nadzoru pedagogicznego	Liczba ROD-K w danym okręgu nadzoru pedagogicznego	Liczba wydanych w 2012 r. opinii, w których zdiagnozowano występowanie przemocy fizycznej lub psychicznej	Liczba diagnoz, w których ROD-K wnioski o podjęcie przez sąd działań mających na celu izolowanie sprawcy przemocy
1	białostocki	11	281	4
2	bydgoski	8	503	3
3	katowicki	19	1 028	102
4	poznański	9	497	25
5	warszawski	11	251	1
6	wrocławski	9	245	27
RAZEM		67	2 805	162

Zródło: Ibidem, s.30.

Jak wynika z danych, najczęściej diagnoza przemocy psychicznej lub fizycznej stawiana była w ośrodkach katowickiego okręgu nadzoru pedagogicznego, bo aż 1 028 razy (2011 - 814) i co najmniej dwukrotnie przewyższyła liczbę opinii wydanych w ośrodkach innych okręgów nadzorów pedagogicznych. Drugim pod względem liczebności wydanych opinii, w których zdiagnozowana została przemoc był bydgoski okręg nadzoru pedagogicznego, w którym wydano 503 opinie. Najwięcej wniosków o podjęcie przez sąd działań mających na celu izolowanie sprawcy przemocy od ofiary, bo aż 102 złożono w 2012 roku w okręgu katowickim (2011 - 115).

Zgodnie z art. 12a⁴⁰ ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.), w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie, pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej

³⁹ Ibidem, s. 32.

⁴⁰ Art. 12a. ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) „W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej”.

niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zgodnie z treścią przepisów ustawy decyzję o odebraniu dziecka podejmują wspólnie: pracownik socjalny, funkcjonariusz Policji i pracownik ochrony zdrowia (lekarz, pielęgniarka, ratownik medyczny). Zamieszczona poniżej tabela zawiera informacje dotyczące liczby dzieci, którym zapewniono bezpieczeństwo w trybie, o którym mowa powyżej.

Liczba dzieci, którym zapewniono bezpieczeństwo w trybie o którym mowa w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).

Lp.	Województwo	Liczba gmin w województwie	Liczba przypadków odebrania dziecka z rodziny w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie
1	dolnośląskie	169	34
2	kujawsko-pomorskie	144	40
3	lubelskie	213	26
4	lubuskie	83	26
5	łódzkie	177	21
6	małopolskie	182	12
7	mazowieckie	314	55
8	opolskie	71	38
9	podkarpackie	160	9
10	podlaskie	118	18
11	pomorskie	123	35
12	śląskie	167	110
13	świętokrzyskie	102	10
14	warmińsko-mazurskie	116	19
15	wielkopolskie	226	30
16	zachodniopomorskie	114	105
	RAZEM	2 479	588

Źródło: *Informacja o skutkach obowiązywania ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842)*, Warszawa, 2011, www.mpips.gov.pl, s. 31.

Dane dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom przekazane zostały za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, również przez Komendę Główną Policji. Z danych tych wynika, że w okresie od drugiego półrocza 2010 roku do końca pierwszego półrocza 2011 roku Policja uczestniczyła w 251 tego typu interwencjach. Dane są rozbieżne z danymi przekazanymi przez wojewodów z powodu innego okresu sprawozdawczego, ale też należy domniemywać, że niektóre województwa

prezentowały dane liczbowe dotyczące odebrania dziecka z innych powodów niż tylko wystąpienia przemocy w rodzinie⁴¹.

Informacje na temat świadczeń pomocy społecznej udzielanych osobom i rodzinom z powodu występowania przemocy w rodzinie przedstawiają statystyki Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. W 2011 roku pomocą społeczną z powodu występowania przemocy w rodzinie objęto w województwie śląskim 1 853 rodziny, w tym 6 116 osób (2010 rok – 1 809 rodziny, w tym 5 835 osób), zamieszkujących głównie duże miasta⁴². W 2012 roku nastąpiło kolejne nieznaczne zwiększenie liczby rodzin, którym udzielono wsparcia z tego tytułu, tj. 1 925 (w tym 6 230 osób w rodzinach). Liczby rodzin, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej udzielone z powodu przemocy w rodzinie w województwie śląskim w latach 2010-2012 przedstawia tabela poniżej⁴³.

Liczby rodzin oraz liczby osób w rodzinach którym przyznano świadczenia pomocy społecznej udzielone z powodu występowania przemocy w rodzinie w województwie śląskim w latach 2010-2012

Województwo	PRZEMOC W RODZINIE								
	2012			2011			2010		
	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach
dolnośląskie	843	241	2 581	1 102	245	3 571	1 020	242	3 254
kujawsko - pomorskie	1 406	484	4 753	1 113	427	3 566	848	412	2 820
lubelskie	1 823	827	5 896	784	266	2 830	774	279	2 719
lubuskie	714	228	2 368	401	152	1 366	414	157	1 356
łódzkie	877	239	2 736	769	261	2 532	614	190	1 946
małopolskie	1 481	872	5 086	1 728	891	6 100	1 538	700	5 288
mazowieckie	2 201	916	7 490	2 004	718	6 651	1 808	569	5 985
opolskie	293	120	1 030	242	98	813	234	97	793
podkarpackie	1 307	739	4 781	951	559	3 711	823	514	3 120
podlaskie	328	170	1 243	257	124	943	211	102	755
pomorskie	1 220	551	4 481	989	386	3 576	974	332	3 415
śląskie	1 925	359	6 230	1 853	314	6 116	1 809	363	5 835
świętokrzyskie	1 225	337	4 267	1 204	269	3 990	749	349	2 409
warmińsko-mazurskie	842	376	2 785	747	347	2 670	967	401	3 082
wielkopolskie	1 623	545	5 191	1 525	502	5 026	1 485	553	4 835

⁴¹ Informacja o skutkach obowiązywania ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842), Warszawa, 2011, www.mpips.gov.pl, s.31

⁴² Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2010 roku, Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2011 roku, Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2012 roku, www.mpips.gov.pl.

⁴³ Ibidem.

Województwo	PRZEMOC W RODZINIE								
	2012			2011			2010		
	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin - ogółem	Liczba rodzin - na wsi	Liczba osób w rodzinach
zachodniopomorskie	622	291	2 117	758	276	2 778	895	390	3 260
RAZEM	18 730	7 295	63 035	16 427	5 835	56 239	15 163	5 650	50 872

Źródło: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2010 roku*, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2011 roku*, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2012 roku*, www.mpips.gov.pl.

Z problemem przemocy spotykają się na co dzień także gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych. Ich działania są bardzo ważne dla efektywności pomocy rodzinom. W 2012 roku w województwie śląskim najczęściej z komisjami kontaktowały się osoby doznające przemocy w rodzinie (3 605 osób). Osób stosujących przemoc, zwykle wzywanych przez komisje na spotkanie, w tym czasie było 2 173⁴⁴. Dane dotyczące liczby osób doznających przemocy w rodzinie, osób stosujących przemoc i jej świadków w 2012 roku w województwie śląskim w statystykach gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych zawiera tabela poniżej.

Dane dotyczące liczby osób doznających przemocy w rodzinie, osób stosujących przemoc i jej świadków w 2012 roku w statystykach gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych województwa śląskiego

Powiat	Gmina	Osoby doznające przemocy w rodzinie	Osoby stosujące przemoc w rodzinie	Świadkowie przemocy w rodzinie
będziański	Sławków	2	9	0
	Bobrowniki	35	35	12
	Mierzęcice	1	1	0
	Siewierz	0	0	0
	Wojkowice	18	7	0
	Czeladź	32	25	5
	Psary	2	2	8
	Będzin	19	0	0
bielski	Wilamowice	6	7	3
	Wilkowice	4	4	0
	Jaworze	3	3	0
	Buczkowice	10	6	0
	Jasienica	33	6	12
	Bestwina	12	8	0
	Kozy	6	6	0
	Porąbka	25	22	6
	Czechowice-Dziedzice	12	8	11
Szczyrk	0	0	0	

⁴⁴ Dane z ankiet PARPA G1 za 2012 rok

Powiat	Gmina	Osoby doznające przemocy w rodzinie	Osoby stosujące przemoc w rodzinie	Świadkowie przemocy w rodzinie
bieruńsko-lędzki	Chełm Śląski	0	0	0
	Bojszowy	8	8	0
	Imielin	0	0	0
	Bieruń	4	4	3
	Lędziny	2	2	1
cieszyński	Istebna	3	3	0
	Hazlach	2	3	1
	Chybie	0	0	0
	Wisła	0	0	0
	Goleszów	10	8	0
	Strumień	0	0	0
	Dębowiec	4	0	0
	Zebrzydowice	0	0	0
	Skoczów	20	0	3
	Ustroń	0	3	0
	Cieszyn	51	19	18
częstochocki	Przyrów	2	2	0
	Kruszyna	0	0	0
	Kamienica Polska	17	18	0
	Koniecpol	0	0	0
	Lelów	5	3	4
	Konopiska	0	4	0
	Poczesna	17	17	0
	Rędziny	8	10	0
	Starcza	3	3	7
	Mykanów	27	23	3
	Olsztyn	6	6	5
	Kłomnice	2	7	0
	Dąbrowa Zielona	16	7	18
	Błachownia	0	0	0
	Janów	24	23	27
	gliwicki	Rudziniec	35	10
Sośnicowice		0	0	2
Toszek		0	0	0
Gierałtowice		0	0	0
Wielowieś		21	14	6
Knurów		4	24	0
Pyskowice		12	0	0
Pilchowice		4	3	0
kłobucki	Popów	12	6	0
	Miedzno	0	0	0
	Kłobuck	0	0	0
	Panki	0	0	0
	Krzepice	24	21	0
	Opatów	6	6	0
	Przystajń	0	0	0
	Wręczyca Wielka	32	21	0
	Lipie	0	0	0
lubliniecki	Koszęcin	3	3	0
	Herby	0	0	0
	Pawonków	0	0	0
	Boronów	2	2	1
	Woźniki	0	2	0

Powiat	Gmina	Osoby doznające przemocy w rodzinie	Osoby stosujące przemoc w rodzinie	Świadkowie przemocy w rodzinie
	Ciasna	19	18	0
	Kochanowice	4	4	2
	Lubliniec	0	0	0
m. Bielsko-Biała	M. Bielsko-Biała	60	40	0
m. Bytom	M. Bytom	114	20	7
m. Chorzów	M. Chorzów	17	22	0
m. Częstochowa	M. Częstochowa	750	147	11
m. Dąbrowa Górnicza	M. Dąbrowa Górnicza	268	157	0
m. Gliwice	M. Gliwice	142	128	13
m. Jastrzębie-Zdrój	M. Jastrzębie-Zdrój	61	50	15
m. Jaworzno	M. Jaworzno	30	30	0
m. Katowice	M. Katowice	91	75	0
m. Mysłowice	M. Mysłowice	0	0	0
m. Piekary Śląskie	M. Piekary Śląskie	35	10	0
m. Ruda Śląska	M. Ruda Śląska	128	0	0
m. Rybnik	M. Rybnik	0	56	0
m. Siemianowice Śląskie	M. Siemianowice Śląskie	0	0	0
m. Sosnowiec	M. Sosnowiec	0	0	0
m. Świętochłowice	M. Świętochłowice	38	0	0
m. Tychy	M. Tychy	100	50	20
m. Zabrze	M. Zabrze	100	0	0
m. Żory	M. Żory	50	30	5
mikołowski	Orzesze	0	0	0
	Ornontowice	3	3	0
	Wry	3	3	0
	Łaziska Górne	2	2	0
	Mikołów	25	15	0
myszkowski	Poraj	0	0	0
	Niegowa	0	0	0
	Żarki	25	24	46
	Myszków	41	41	0
	Koziegłowy	23	14	0
pszczyński	Suszec	4	2	0
	Goczałkowice-Zdrój	5	5	3
	Kobiór	13	6	0
	Pszczyna	25	25	0
	Miedźna	168	42	12
	Pawłowice	8	8	0
raciborski	Kuźnia Raciborska	0	0	0
	Pietrowice Wielkie	0	0	0
	Nędza	1	0	0
	Kornowac	8	8	6
	Rudnik	0	0	0
	Krzyżanowice	8	6	1
	Racibórz	0	79	0
	Krzanowice	20	10	5
rybnicki	Świerklany	0	0	0
	Jejkowice	1	1	0
	Lyski	0	0	0
	Gaszowice	12	9	2
	Czerwionka-Leszczyny	33	59	2
tarnogórski	Tworóg	2	2	0

Powiat	Gmina	Osoby doznające przemocy w rodzinie	Osoby stosujące przemoc w rodzinie	Świadkowie przemocy w rodzinie
	Krupski Młyn	2	2	0
	Zbrostawice	50	15	40
	Świerklaniec	9	9	0
	Ożarówce	2	1	0
	Kalety	7	7	1
	Radzionków	5	2	0
	Miasteczko Śląskie	4	3	1
	Tarnowskie Góry	25	22	0
wodzisławski	Mszana	17	18	9
	Gorzyce	0	0	0
	Pszów	0	0	0
	Rydułtowy	0	14	0
	Radlin	3	4	0
	Godów	49	49	0
	Wodzisław Śląski	72	72	0
	Lubomia	0	0	0
Markłowice	8	1	0	
zawierciański	Pilica	0	0	0
	Ogrodzieniec	1	2	0
	Irządze	12	6	0
	Włodowice	1	1	0
	Szczekociny	1	3	0
	Łazy	7	7	3
	Żarnowiec	8	0	0
	Kroczyce	10	2	0
	Zawiercie	105	126	19
	Poręba	0	0	0
żywiecki	Łękawica	6	1	0
	Łodygowice	9	11	0
	Koszarawa	0	0	0
	Ślemień	9	9	0
	Węgierska Górka	4	0	2
	Świnna	4	9	0
	Ujszoły	6	3	0
	Czernichów	5	4	1
	Radziechowy-Wieprz	23	23	2
	Żywiec	12	8	0
	Lipowa	36	38	1
	Milówka	11	11	0
	Gilowice	22	35	22
	Rajcza	0	0	0
Jeleśnia	17	20	12	
suma		3 605	2 173	424

Zródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie danych z ankiet PARPA G1 za 2012 rok.

Jednym z najważniejszych elementów pomocy rodzinie jest ochrona rodziny przed przemocą. W 2012 roku w województwie śląskim w ramach interwencji kryzysowej z pomocy jednostek prowadzonych przez gminę skorzystało 4 471 osób, w tym 1 146 dzieci, natomiast z pomocy jednostek prowadzonych przez powiat 4 731 osób, w tym 1 050 dzieci.

Z pomocy całodobowej udzielonej przez jednostki prowadzone przez gminę skorzystało 288 osób, natomiast przez jednostki prowadzone przez powiat 973 osoby. Warto również wskazać, że w programie ochrony ofiar przemocy prowadzonym przez gminę (z udziałem Policji, prokuratury, kuratorów) w omawianym czasie udział wzięło 1 265 osób. Formy pomocy udzielonej osobom doznającym przemocy przez jednostki pomocy społecznej w województwie śląskim w 2012 roku przedstawia tabela poniżej.

**Formy pomocy udzielonej osobom doznającym przemocy przez jednostki pomocy społecznej
w województwie śląskim w 2012 roku**

Wyszczególnienie	Podmiot prowadzący - gmina			Podmiot prowadzący - powiat		
	liczba osób, którym udzielono pomocy	liczba świadceń	liczba rodzin	liczba osób, którym udzielono pomocy	liczba świadceń	liczba rodzin
Interwencja kryzysowa - ogółem	4 471	X	3 361	4 731	X	3 553
w tym udzielona dzieciom	1 146	X	766	1 050	X	663
Pomoc całodobowa - ogółem	288	22 454	137	973	68 160	460
w tym udzielona dzieciom	143	11 352	96	509	35 637	306
Inne formy pomocy - ogółem	5 013	X	3 818	2 858	X	2 557
w tym: pomoc w otrzymaniu mieszkania socjalnego	49	X	32	50	X	46
działania terapeutyczne - ogółem	3 122	X	2 294	2 583	X	2 251
w tym: program ochrony ofiary przemocy (z udziałem Policji, prokuratury, kuratorów sądowych)	1 265	X	975	459	X	394
w tym: program terapeutyczny	730	X	589	927	X	729

Źródło: Dane udostępnione przez Wydział Polityki Społecznej, Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach.

Formy działań kierowanych do sprawców przemocy w województwie śląskim w latach 2010-2012 roku przedstawia zestawienie poniżej. Jak wynika z danych, systematycznie wzrasta liczba sprawców przemocy wobec których prowadzone są działania interwencyjne ogółem zarówno przez jednostki prowadzone przez gminę, jak i przez powiat. Zwraca również uwagę malejąca liczba osób stosujących przemoc izolowanych od ofiar w działaniach podmiotów prowadzonych przez gminę.

Formy działań kierowanych do osób stosujących przemoc w województwie śląskim w latach 2010-2012 roku

Wyszczególnienie	Liczba sprawców przemocy	
	Podmiot prowadzący gmina	Podmiot prowadzący powiat
2010 rok		
Działania interwencyjne - ogółem	1 239	466
w tym:	373	13
- izolowanie sprawców od ofiar		
w tym: eksmisja z lokalu	22	3
- prace społecznie użyteczne wykonywane przez sprawców	7	0
Programy korekcyjno - edukacyjne	x	860
2011 rok		
Działania interwencyjne - ogółem	1 299	603
w tym:	270	25
- izolowanie sprawców od ofiar		
w tym: eksmisja z lokalu	18	3
- prace społecznie użyteczne wykonywane przez sprawców	5	0
Programy korekcyjno - edukacyjne	x	734
2012 rok		
Działania interwencyjne - ogółem	1 851	748
w tym:	245	65
- izolowanie sprawców od ofiar		
w tym: eksmisja z lokalu	39	11
- prace społecznie użyteczne wykonywane przez sprawców	7	1
Programy korekcyjno - edukacyjne	x	825

Źródło: *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za I-XII 2010 roku, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za I-XII 2011 roku, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za I-XII 2012 roku*, Wydział Polityki Społecznej, Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach.

2. Opinie i przekonania społeczeństwa na temat przemocy w rodzinie

Z raportu z badań pn. *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, przeprowadzonych w 2010 roku przez TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, iż badani przekonani są, że sprawcami przemocy w rodzinie są przede wszystkim mężczyźni, a ofiarami w większości kobiety.

W przypadku przemocy fizycznej i seksualnej wśród respondentów przeważa pogląd, że jej sprawcami są częściej mężczyźni niż kobiety – tak uważa 76% badanych w odniesieniu do przemocy fizycznej i 75% w odniesieniu do przemocy seksualnej. Respondenci nie tylko są przekonani, że mężczyźni częściej od kobiet są sprawcami omawianych form przemocy, ale ponad połowa z nich (odpowiednio 59% w przypadku przemocy fizycznej i 61%

w przypadku przemocy seksualnej) jest zdania, że dopuszczają się ich przede wszystkim mężczyźni.

Nieco inaczej postrzegane jest sprawstwo przemocy psychicznej i ekonomicznej. Najliczniej wskazywaną odpowiedzią jest, że tych form przemocy częściej dopuszczają się mężczyźni (odpowiednio 47% i 46%), tylko niewielki odsetek badanych wskazuje na kobiety (12% i 13%). Jednakże, mniej więcej co trzeci respondent uważa, że sprawcami przemocy psychicznej (35%) i ekonomicznej (31%) są równie często kobiety jak mężczyźni⁴⁵.

Z przeprowadzonych badań wynika przekonanie, że kobiety częściej od mężczyzn padają ofiarami przemocy w rodzinie, szczególnie jeśli chodzi o przemoc fizyczną i seksualną. Ponad 80% respondentów uważa, że ofiarami przemocy fizycznej są częściej kobiety niż mężczyźni, przeciwnego zdania jest zaledwie trzech na stu badanych (3%), a co dziewiąty (11%) sądzi, że przemoc fizyczna dotyczy w takim samym stopniu kobiet, jak i mężczyzn. W przypadku przemocy seksualnej 83% respondentów zgadza się z poglądem, że jej ofiarami częściej są kobiety, 2% uważa, że mężczyźni.

Według 65% badanych ofiarami przemocy psychicznej w rodzinie są częściej kobiety, tylko 5% respondentów uważa, że mężczyźni. Co czwarty badany uważa (24%), że obie płcie równie często. Zdaniem ponad połowy (58%) respondentów ofiarami przemocy ekonomicznej są częściej kobiety, według 7% częściej mężczyźni, a 26% uważa, że kobiety i mężczyźni równie często⁴⁶.

W listopadzie i grudniu 2010 roku w województwie śląskim zostały przeprowadzone badania ankietowe na temat problemu używania substancji psychoaktywnych (narkotyków i alkoholu) oraz opinii i przekonań w tym zakresie⁴⁷. W badaniu respondenci zostali zapytani o ocenę ważności każdego z problemów na poziomie kraju oraz w ich miejscowości. Oceny dokonywano w oparciu o pięciostopniową skalę. W sumie zaprezentowanych zostało 14 problemów, w tym przemoc w rodzinie. Wartościami skrajnymi skali były odpowiedzi

⁴⁵ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl, listopad 2010 roku, str. 21.

⁴⁶ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl, listopad 2010 roku, str. 32-36.

⁴⁷ A. Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa 2011.

Badania ankietowe na temat problemu używania substancji psychoaktywnych (narkotyków i alkoholu) oraz opinii i przekonań w tym zakresie zrealizowane zostały na zlecenie Województwa Śląskiego w listopadzie i grudniu 2010 r. Badania przeprowadzono metodą wywiadów kwestionariuszowych, objęto nimi próbę 509 mieszkańców województwa śląskiego w wieku 15-64 lat. Badanie było częścią wspólnego przedsięwzięcia, zrealizowanego w oparciu o porozumienie z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, które objęło próbę ogólnopolską oraz 8 prób wojewódzkich, w tym próbę dla województwa śląskiego.

„bardzo ważny” i „nieważny”. Ponadto, pozostawiono badanym możliwość odpowiedzi „trudno powiedzieć”. W kolejnym kroku proszono badanych o wybór jednego problemu ich zdaniem najważniejszego. Wszystkie rozkłady zostały przedstawione w tabeli poniżej.

Ocena ważności różnych problemów społecznych na poziomie kraju (odsetki respondentów)

Wyszczególnienie	Bardzo ważne	Ważne	Średnio ważne	Mało ważne	Nieważne	Trudno powiedzieć
Przestępczość gospodarcza	32,6	31,7	20,4	9,2	3,5	2,5
Przestępczość pospolita	27,2	46,2	17,4	6,6	1,9	0,7
Narkomania	14,5	39,7	31,7	9,7	2,5	2,0
Zanieczyszczenie środowiska	15,4	36,5	28,1	14,7	4,4	1,0
Alkoholizm	25,4	41,4	22,9	8,5	1,0	0,9
Kryzys moralny	15,4	38,5	24,0	15,2	4,3	2,6
Zły stan zdrowia społeczeństwa	29,2	35,1	23,3	8,9	3,2	0,4
Spadek stopy życiowej	33,8	39,9	18,3	5,5	1,6	0,9
Sytuacja mieszkaniowa	26,2	40,2	22,1	9,0	1,6	0,9
Przemoc w rodzinie	38,5	36,0	20,7	3,2	0,8	0,8
Przemoc i agresja na ulicach	41,7	33,4	19,1	4,2	0,6	1,1
Picie przez młodzież	25,4	35,0	25,8	8,2	4,4	1,4
Bezrobocie	53,8	32,9	8,8	3,2	0,9	0,4
AIDS	11,1	34,7	27,6	14,1	6,2	6,2

Źródło: Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa, 2011, s.73-74.

Spośród wymienionych problemów społecznych na pierwszym miejscu w skali kraju według oceny respondentów lokuje się problem bezrobocia (53,8%). Na drugim miejscu odnotowujemy przemoc i agresję na ulicach (41,7%). Na trzecim miejscu uplasowała się przemoc w rodzinie (38,5%)⁴⁸.

W przypadku wyboru tylko jednego problemu ranking wyglądał nieco inaczej, tj.: jako najważniejsze wskazano bezrobocie (20,9%), przestępczość gospodarczą (17,3%), spadek stopy życiowej (11,0%), a następnie przemoc w rodzinie (10,3%) i zły stan zdrowia społeczeństwa (7,8%)⁴⁹.

⁴⁸ Malczewski, M. Kidawa, M. Struzik, *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa, 2011, s.73-74.

⁴⁹ Ibidem, s. 75.

Najważniejszy problem społeczny w Polsce w ocenie badanych (odsetki respondentów).

Wyszczególnienie	% wskazań
Przestępczość gospodarcza	17,3
Przestępczość pospolita	5,9
Narkomania	2,3
Zanieczyszczenie środowiska	2,9
Alkoholizm	3,7
Kryzys moralny	1,9
Zły stan zdrowia społeczeństwa	7,8
Spadek stopy życiowej	11,0
Sytuacja mieszkaniowa	4,9
Przemoc w rodzinie	10,3
Przemoc i agresja na ulicach	6,9
Picie przez młodzież	1,7
Bezrobocie	20,9
AIDS	2,5

Źródło: Ibidem, s.75.

Opinie na temat skali problemów w kontekście miejscowości, w której żyją respondenci przedstawia tabela poniżej. Podobnie jak przy ocenie problemów w skali całego kraju, ważnym zagadnieniem okazało się dla badanych bezrobocie (50,6%), przemoc i agresja na ulicach (40,7%) oraz przemoc w rodzinie (34,6%). Problem uzależnienia od alkoholu znalazł się na ósmym miejscu (23,4%), a narkomania na przedostatniej pozycji (12,1%). Przy wyborze jednego najważniejszego problemu respondenci wskazywali bezrobocie (22,7%), przestępczość gospodarczą (19,0%), spadek stopy życiowej (12,2%), przemoc w rodzinie (6,2%)⁵⁰. Porównując opinie dotyczące oceny problemów w skali kraju i lokalnie, należy odnotować podobne postrzeganie problemu przemocy w rodzinie.

Ocena ważności różnych problemów społecznych w skali lokalnej (odsetki respondentów)

Wyszczególnienie	Bardzo ważne	Ważne	Średnio ważne	Mało ważne	Nieważne	Trudno powiedzieć
Przestępczość gospodarcza	27,7	32,7	18,4	12,9	3,4	4,9
Przestępczość pospolita	20,7	50,3	22,2	5,5	0,7	0,7
Narkomania	12,1	36,3	30,6	16,0	3,9	1,1
Zanieczyszczenie środowiska	18,3	35,1	27,4	12,4	5,3	1,5
Alkoholizm	23,4	42,9	22,3	8,1	1,5	1,8
Kryzys moralny	13,0	39,3	26,1	14,8	3,8	3,0
Zły stan zdrowia społeczeństwa	23,4	34,8	29,8	8,2	1,9	1,8
Spadek stopy życiowej	29,3	36,8	24,9	5,9	5,9	2,5
Sytuacja mieszkaniowa	25,9	38,4	25,2	8,3	1,6	0,6
Przemoc w rodzinie	34,6	34,4	22,4	7,0	0,8	0,8
Przemoc i agresja na ulicach	40,7	34,2	19,1	5,1	0,5	0,5
Picie przez młodzież	27,0	33,8	26,1	7,7	3,4	1,9
Bezrobocie	50,6	36,8	10,3	1,7	0,2	0,4
AIDS	9,5	36,0	22,4	16,6	7,2	8,3

Źródło: Ibidem, s.75.

⁵⁰ Ibidem, s.76-77.

Najważniejszy problem społeczny w skali lokalnej w ocenie badanych (odsetki respondentów).

Wyszczególnienie	% wskazań
Przestępczość gospodarcza	19,0
Przestępczość pospolita	4,9
Narkomania	1,5
Zanieczyszczenie środowiska	2,7
Alkoholizm	2,0
Kryzys moralny	2,8
Zły stan zdrowia społeczeństwa	6,2
Spadek stopy życiowej	12,2
Sytuacja mieszkaniowa	5,8
Przemoc w rodzinie	6,2
Przemoc i agresja na ulicach	9,2
Picie przez młodzież	2,8
Bezrobocie	22,7
AIDS	2,0

Źródło: Ibidem, s.76-77.

Z badań przeprowadzonych przez TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2010 roku⁵¹, wynika iż 63% badanych osobiście zna (w swoim otoczeniu, sąsiedztwie) rodziny, o których słyszeli lub wiedzą, że dochodzi w nich do przemocy w rodzinie. Takie rodziny, w których ofiarą jest kobieta zna 60% badanych, dwukrotnie mniej jest osób (32%), które wiedzą o rodzinach dotkniętych przemocą, gdzie ofiarą byłby mężczyzna.

Wśród mieszkańców różnych województw, o znajomości rodzin z problemem przemocy najczęściej mówili mieszkańcy województwa lubelskiego i lubuskiego (po 71%), natomiast najrzadziej – świętokrzyskiego (51%). Znajomość rodzin z problemem przemocy w rodzinie ogółem – niezależnie od formy przemocy – wobec kobiet, mężczyzn oraz ogółem (niezależnie od płci ofiary) przedstawia tabela poniżej.

Znajomość rodzin z problemem przemocy w rodzinie ogółem - niezależnie od formy przemocy -wobec: kobiet, mężczyzn oraz ogółem (niezależnie od płci osoby doznającej przemocy) w %

Lp.	Województwo	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
1	dolnośląskie	65	33	66
2	kujawsko-pomorskie	61	38	63
3	lubelskie	69	38	71
4	lubuskie	66	34	71
5	łódzkie	65	33	68
6	małopolskie	57	27	60
7	mazowieckie	60	36	64
8	opolskie	63	31	63
9	podkarpackie	63	29	66
10	podlaskie	61	19	62

⁵¹ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, op.cit., str. 21.

Lp.	Województwo	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
11	pomorskie	55	31	58
12	śląskie	59	29	61
13	świętokrzyskie	51	31	51
14	warmińsko-mazurskie	62	36	64
15	wielkopolskie	53	27	60
16	zachodniopomorskie	59	33	60
	Polska ogółem	60	32	63

Źródło: *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl, listopad 2010 roku, str. 35.

Znajomość rodzin z problemem przemocy wobec kobiet deklarowało 67% badanych z wykształceniem wyższym, najmniej – 54% z wykształceniem podstawowym. Znajomość rodzin z problemem przemocy wobec mężczyzn najczęściej deklarowali ludzie z wykształceniem wyższym (36%) – i podobnie jak w przypadku ofiar-kobiet – spośród poszczególnych grup wykształcenia, najrzadziej ludzie z wykształceniem podstawowym – 27%. Wysoki wynik znajomości rodzin z problemem przemocy w rodzinie deklarowanej wśród ludzi z wykształceniem wyższym mógłby sugerować większe natężenie zjawiska w rodzinach z wyższym cenzusem wykształcenia, wydaje się jednak, że może być to raczej jednak pochodną większej świadomości zachowań spełniających kryteria przemocy w rodzinie, mniejszej skłonności „przymykania oka” na zachowania, które w innych środowiskach mogłyby być uważane za zachowania „normalne” i jednocześnie też mniejszej tolerancji dla tak zwanych „jednorazowych wybryków”.

Najczęściej identyfikowaną formą przemocy w rodzinie była, niezależnie od płci ofiar, przemoc psychiczna. Znajomość rodzin, w których dochodziło do tego rodzaju przemocy wobec kobiet była udziałem niemal połowy respondentów (47%). W przypadku tej formy przemocy wobec mężczyzn, wiedza o takich przypadkach w swoim otoczeniu jest już mniejsza, jednak dotyczy i tak dużej liczby, bo niemal jednej czwartej badanej populacji (23%).

Odsetek osób deklarujących znajomość rodzin, w których dochodzi do przemocy w rodzinie z podziałem na płeć przedstawia tabela poniżej.

Odsetek osób deklarujących znajomość rodzin/y, w których dochodzi do przemocy

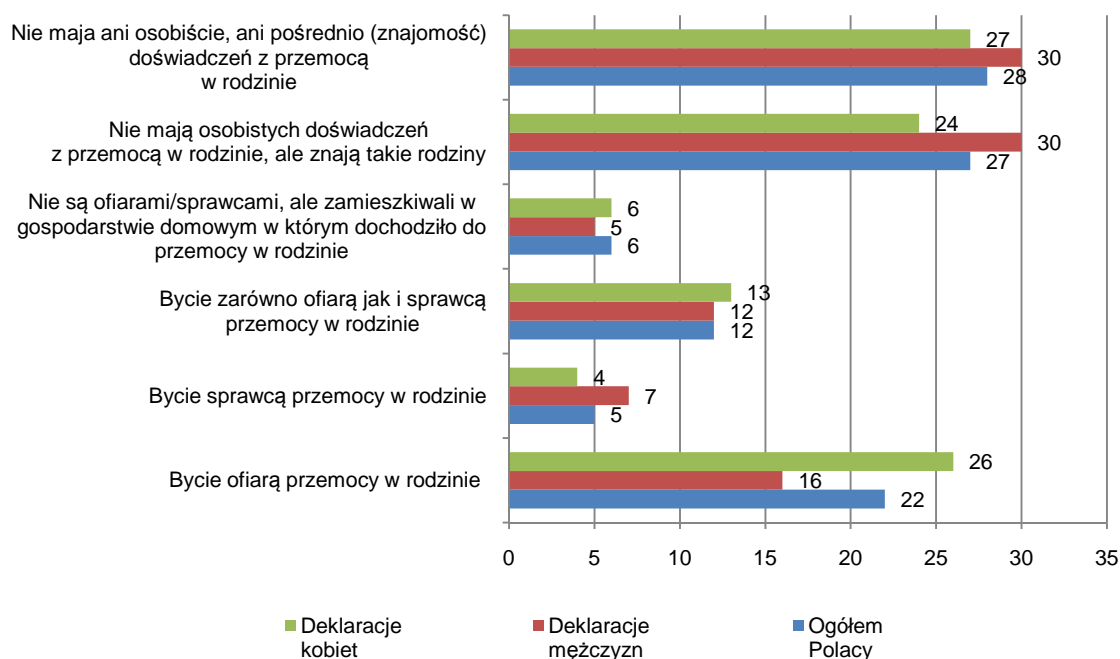
Wyszczególnienie	Przemoc wobec kobiet	Przemoc wobec mężczyzn
Niezależnie do formy przemocy		
Ogółem badani	60	32
Kobiety	65	30
Mężczyźni	55	33
Przemocy psychicznej, emocjonalnej		
Ogółem badani	47	23
Kobiety	52	22
Mężczyźni	41	23
Przemocy ekonomicznej		
Ogółem badani	24	12
Kobiety	25	10
Mężczyźni	22	14
Przemocy fizycznej		
Ogółem badani	38	14
Kobiety	42	12
Mężczyźni	34	16
Przemocy seksualnej		
Ogółem badani	8	2
Kobiety	9	2
Mężczyźni	7	2

Źródło: Ibidem, str. 33.

Jak wynika z badań, większość społeczeństwa⁵² ma doświadczenia z przemocą w rodzinie – osobiste lub pośrednie, zna rodziny dotknięte problemem przemocy. Niespełna 1/4 badanych nie ma osobiście ani pośrednio doświadczeń z przemocą w rodzinie. Z danych wynika, że 45% ogółu respondentów (w tym 40% ogółu mężczyzn i 49% ogółu kobiet) to osoby, które mieszkają lub w przeszłości mieszkają w gospodarstwie domowym, w którym dochodzi lub dochodziło do przemocy w rodzinie. Ponad 1/5 osobiście doświadczyła przemocy ze strony członka gospodarstwa domowego. Dodatkowo 12% ogółu to osoby, które nie tylko doświadczyły przemocy, ale przyznały się, że podobnych zachowań dopuszczały się względem innego członka gospodarstwa domowego (w grupie tej mogą się zawierać zarówno sytuacje eskalacji agresji, formy „samoobrony” względem zachowania sprawcy, jak również przenoszenie wzorców zachowań). Do bycia wyłącznie sprawcą przemocy w rodzinie przyznało się 5% ogółu badanych.

⁵² Ibidem, str. 48.

Kontakt z przemocą w rodzinie (w%)

Źródło: Ibidem, str. 49

Dane wskazują, że niemal 40% badanych kobiet i 28% badanych mężczyzn zdarzyło się choć raz stać się ofiarą przemocy w rodzinie⁵³. Największą liczbę ofiar stanowią ofiary przemocy psychicznej (33% kobiet i 21% mężczyzn), nieco mniej osób doświadczało przemocy fizycznej ze strony innego członka gospodarstwa domowego – doświadczenia takie ma za sobą 19% kobiet i 12% mężczyzn. Jeszcze rzadziej (12% kobiet i 6% mężczyzn) badani skłonni byli przyznawać, że stosowano wobec nich przemoc ekonomiczną. Najmniej osób ujawniło, że doświadczyli przemocy seksualnej.

Wśród ogółu ofiar przemocy w rodzinie, 39% stanowią mężczyźni, a 61% kobiety. Kobiety stanowią największy odsetek ogółu ofiar w przypadku przemocy seksualnej w rodzinie (90%). Mężczyźni stanowią największy odsetek ogółu ofiar w przypadku przemocy fizycznej (37%), niemniej jednak nawet w tym przypadku zdecydowanie większy jest udział kobiet będących ofiarami tej formy przemocy.

Z przeprowadzonych badań wynika, że do stosowania przemocy wobec innej osoby w gospodarstwie domowym przyznało się 17% kobiet i 19% mężczyzn. Stosunkowo najwięcej osób, mówiło o zachowaniach spełniających kryteria przemocy psychicznej (12% kobiet i 13% mężczyzn), nieco mniej o zachowaniach spełniających kryteria przemocy

⁵³ Ibidem, str. 58.

fizycznej (po 8% – wśród przedstawicieli obu płci). Do przemocy ekonomicznej wobec członka gospodarstwa domowego przyznało się 3% kobiet i 4% mężczyzn. Nieliczni mówili o sprawstwie przemocy seksualnej⁵⁴.

Do zachowań spełniających kryteria przemocy w rodzinie przyznało się 17% kobiet, przy czym najczęściej były to kobiety: poniżej 30 roku życia (21%), panny (23%), wykształcone (23% z wykształceniem wyższym), mieszkające w średniej wielkości miastach (22% w miastach o ludności 20-100 tys. mieszkańców). Najrzadziej do zachowań spełniających kryteria przemocy w rodzinie skłonne były przyznawać się kobiety: w wieku 60 i więcej lat (11%), wdowy (9%), ze średnim wykształceniem (13%), mieszkające w najmniejszych miastach (11%). Warto zauważyć, że pomimo bardzo silnej zależności między przyznawaniem się do bycia ofiarą przemocy w rodzinie, a sytuacją materialną ofiary, w tym przypadku nie odnotowano istotnego statystycznie związku między przyznawaniem się do bycia sprawczynią a sytuacją materialną rodziny.

Do stosowania przemocy wobec innej osoby w gospodarstwie domowym przyznało się 19% mężczyzn. Najczęściej byli to mężczyźni ze średnim wykształceniem (23%). Z kolei najrzadziej do zachowań spełniających kryteria przemocy w rodzinie skłonni byli przyznawać się mężczyźni z wykształceniem podstawowym (13%), mieszkający w średniej wielkości miastach (14% w miastach o ludności 20-100 tys. mieszkańców).

W przypadku deklaracji dotyczących bycia ofiarą przemocy w rodzinie zaznacza się wyraźne różnicowania ze względu na płeć ofiar, tymczasem różnicowań takich nie widać w przypadku przyznawania się do bycia sprawcą przemocy w rodzinie. Zważywszy na doświadczenia profesjonalistów, osób pierwszego kontaktu z przypadkami przemocy w rodzinie, obserwacje samych ludzi na temat ofiar i sprawców, jak również deklaracje pośrednich kontaktów z tego typu przypadkami, można śmiało przypuszczać niedoszacowanie wyników przede wszystkim w grupie mężczyzn⁵⁵.

Okoliczności występowania przemocy w rodzinie wskazują, że przemocy, niezależnie od jej formy, często towarzyszy alkohol. Związek pomiędzy przemocą w gospodarstwie domowym a alkoholem wyraźnie częściej wskazywany jest przez kobiety niż przez mężczyzn. W dalszej kolejności, przemoc współwystępuje z brakiem pieniędzy, problemami małżeńskimi i problemami w pracy.

Z deklaracji respondentów wynika, że prawie połowa przypadków wystąpienia przemocy fizycznej w rodzinie związana była z alkoholem (49%), w tym przypadku rzadziej

⁵⁴ Ibidem, str. 97.

⁵⁵ Ibidem, str. 97-101.

respondenci mówili o problemach finansowych (16%) i małżeńskich (13%). 18% badanych nie dostrzega związku pomiędzy przypadkami przemocy, z którymi mieli styczność w swoich gospodarstwach domowych, a którymkolwiek z przytoczonych w pytaniu problemów.

Alkohol towarzyszył także niemal połowie przypadków (45%) przemocy psychicznej w gospodarstwie domowym. Inne problemy wymieniane były znacznie rzadziej, z czego najczęściej problemy finansowe (18%), problemy małżeńskie (15%) i problemy w pracy (10%). Przemoc, choć rzadziej, pojawiała się także w związku ze zmianą, utratą lub wyjazdem do pracy, rozwodem, śmiercią lub chorobą w rodzinie, problemami szkolnymi, narkotykami oraz przejściem na rentę/emeryturę, a także z innymi niż wymienione problemami rodzinnymi i pozarodzinnymi. 17% ofiar przemocy psychicznej w rodzinie pytanych o okoliczności, w jakich dochodziło do tych sytuacji, nie wskazywało na żadne przyczyny, które mogłyby mieć związek z zachowaniem sprawcy.

Przemoc ekonomiczna rzadziej niż psychiczna powiązana była z alkoholem (36%), a nieco częściej z problemami finansowymi (21%). Stosunkowo często towarzyszą jej także problemy małżeńskie (17%), problemy w pracy lub jej utrata (9%). Co piąty respondent żyjący w gospodarstwie domowym dotkniętym przemocą ekonomiczną nie wiąże jej z żadną z wymienionych w badaniu sytuacji.

Również przemoc seksualna jest związana z obecnością alkoholu w rodzinie (50%). Współwystępuje także z problemami małżeńskimi (13%), finansowymi (10%), problemami w pracy (9%) oraz innymi problemami rodzinnymi (8%)⁵⁶.

Wtedy, gdy miała miejsce sytuacja wystąpienia przemocy czy działo się w Pana(i) rodzinie coś szczególnego, co miało wpływ na zachowanie sprawcy-lub mogło mieć z jego zachowaniem związek? wskazania w %

Wyszczególnienie	Przemoc psychiczna			Przemoc ekonomiczna			Przemoc fizyczna			Przemoc seksualna		
	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
alkohol	45	54	33	36	42	28	49	60	32	50	59	28
narkotyki	1	1	0	1	1	0	1	1	1	2	2	-
utrata pracy	6	7	4	9	10	5	5	7	2	2	3	-
zmiana pracy	3	3	3	2	2	3	3	4	1	2	2	-
problemy w pracy	10	11	10	9	11	8	5	6	5	9	9	8
wyjazd kogoś z rodziny do pracy	3	4	2	3	4	2	2	3	1	4	3	5
zmiana miejsca zamieszkania	1	1	2	3	2	4	1	1	0	1	-	3
brak pieniędzy, problemy finansowe	18	17	21	21	20	23	16	16	16	10	10	14
problemy małżeńskie	15	16	14	17	17	15	13	14	11	13	14	12
rozwód	3	3	2	4	5	3	2	3	2	1	1	-

⁵⁶ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, op. cit., str. 136.

Wyszczególnienie	Przemoc psychiczna			Przemoc ekonomiczna			Przemoc fizyczna			Przemoc seksualna		
	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
choroba kogoś z rodziny	5	5	6	5	6	2	3	3	2	1	1	-
śmierć kogoś z rodziny	5	6	4	1	1	1	1	1	1	-	-	-
problemy szkolne	3	2	5	2	3	3	4	1	7	-	-	-
przejsie na rentę/emeryturę	1	2	1	1	2	0	1	1	1	-	-	-
inne problemy rodzinne	10	9	13	9	6	13	10	8	14	8	4	24
inne problemy niż wymienione	8	7	8	7	7	8	10	7	15	5	4	10
na zachowanie sprawcy nie miało wpływu nic szczególnego	17	14	22	21	20	21	18	15	20	30	30	25

Źródło: Ibidem, str. 137.

Przyczyny stosowania przemocy w rodzinie zostały również zaprezentowane w raporcie pn. „*Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: przemoc w rodzinie z perspektywy dorosłej populacji Polski*”. Raport przedstawia dane z badania przeprowadzonego w listopadzie 2011 roku przez Instytut Badania Rynku i Opinii Millward Brown SMG/KRC na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na reprezentatywnej próbie badanych w wieku ponad 18 lat.

Z zaprezentowanych danych wynika, że zarówno ogół respondentów, jak i osoby, które stosowały poszczególne formy przemocy w rodzinie, wskazywały bardzo szeroki zakres możliwych przyczyn występowania przemocy w rodzinie. Osoby, które stosowały przemoc w rodzinie, każdą z potencjalnych przyczyn wymieniały zdecydowanie częściej niż ogół respondentów. Przy czym, poszczególne przyczyny najwyższe odsetki wskazań osiągały zazwyczaj w grupie osób, które stosowały przemoc fizyczną w rodzinie.

Jako czynnik powodujący przemoc w rodzinie, zdecydowanie najczęściej we wszystkich grupach wskazywano nadużywanie alkoholu. Alkohol, jako przyczynę przemocy, wskazywało ponad 90% respondentów, którzy ją stosowali.

Wśród przyczyn, które osiągnęły co najmniej 60% wskazań, można wyodrębnić cztery główne obszary problematyczne:

- nadużywanie alkoholu, zażywanie narkotyków i innych środków odurzających,
- problemy związane z sytuacją materialno-zawodową (trudna sytuacja materialna, problemy w pracy, bezrobocie),
- problemy w relacjach z najbliższymi (partnerem/partnerką, dziećmi),
- bycie ofiarą przemocy w rodzinie (obecnie lub w przeszłości).

Warto zwrócić uwagę, że sześć na dziesięć (63%) osób stosujących przemoc w rodzinie uważa, że przyczyną przemocy mogą być sceny przemocy pokazywane w mediach. Blisko połowa (49%) osób stosujących przemoc w rodzinie wskazywała także niezaspokojone potrzeby seksualne. Respondenci, którzy stosowali przemoc psychiczną w rodzinie, jej przyczyn upatrują częściej niż ogół respondentów w problemach i zaburzeniach psychicznych oraz w skłonnościach sadystycznych. Dla co czwartej osoby stosującej przemoc w rodzinie czynnikiem, który może wyzwać zachowania agresywne, może być choroba członka rodziny. Jest to jednocześnie najrzadziej wskazywana przyczyna stosowania przemocy w rodzinie przez wszystkie analizowane grupy⁵⁷.

Z danych wynika, że większość rodzin, w których dochodziło do przemocy, nie korzystała w związku z tym z pomocy instytucji lub organizacji. Jedynie co czwarty (26%) respondent, w którego gospodarstwie domowym dochodziło do przemocy, wskazał, że w związku z tym, on lub jego rodzina, korzystali osobiście z pomocy instytucji czy organizacji. Korzystanie z pomocy częściej deklarują kobiety niż mężczyźni. Najczęściej korzystano z pomocy Policji oraz poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, rodzinnego i zawodowego.

Rzadziej badani korzystali z pomocy zobowiązującej do leczenia odwykowego (3%), grup wsparcia lub grup samopomocowych dla ofiar (2%), szkoły lub świetlicy, placówki środowiskowej, socjoterapeutycznej dla dzieci (2%), z pomocy polegającej na uruchomieniu procedury „Niebieskiej Karty” (2%), z pomocy Kościoła, księdza, proboszcza parafii (1%) oraz z pomocy lekarskiej, medycznej (1%).

Wiele dostępnych form pomocy jest bardzo rzadko wykorzystywanych przez osoby z rodzin dotkniętych przemocą. Mniej niż co setny respondent z takiej rodziny deklaruje korzystanie z: programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie, telefonu zaufania, pobytu w placówkach dla ofiar przemocy, pomocy materialnej z innych instytucji, organizacji. Nieznaczna część osób (3%) korzystała z innych form pomocy niż wymienione powyżej⁵⁸.

⁵⁷ *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: przemoc w rodzinie z perspektywy dorosłej populacji Polski*, wyniki badań Instytutu Badania Rynku i Opinii Millward Brown SMG/KRC na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, listopad 2011 roku, www.mpips.gov.pl, s. 25.

⁵⁸ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, op. cit., str. 144.

Postrzeżenie problemu przemocy w rodzinie przez społeczeństwo jest bardzo ważne. Niemalże wszyscy respondenci (98%⁵⁹) uważają, że osoby nadużywające alkoholu i stosujące przemoc w rodzinie należy objąć oddziaływaniami, które powstrzymają je od tego typu zachowań. Istnieje również wyraźne przekonanie, że placówki oświatowe powinny informować organy ścigania o podejrzeniu stosowania przemocy wobec dzieci. Większość osób (96%) uważa, że osoby stosujące przemoc w rodzinie powinny być objęte dozorem kuratora. Odsetek popierających to rozwiązanie jest wyraźnie niższy wśród osób, które stosowały przemoc w rodzinie. Obowiązkowy udział w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób, które stosowały przemoc w rodzinie, popierane jest przez 95% badanych. Rzadziej w porównaniu do ogółu społeczeństwa, rozwiązanie to znajduje poparcie u osób, które stosowały przemoc fizyczną w rodzinie, chociaż nawet w tym przypadku zgadza się z nim dziewięć na dziesięć osób, które zastosowały kiedykolwiek przemoc (91%). 94% populacji popiera zakaz zbliżania się dla osób, których agresywne zachowanie względem członków ich rodziny zagroziło ich życiu lub zdrowiu. Mniejsze, chociaż nadal wysokie (89%) poparcie dla takiego rozwiązania, odnotowano wśród osób, które stosowały przemoc fizyczną w rodzinie. Wszyscy w tym samym stopniu popierają nakaz prawny przymusowego opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu zamieszkiwanego wspólnie z osobą lub osobami poszkodowanymi. Zarówno osoby, które stosowały w rodzinie przemoc fizyczną, jak i osoby, które stosowały w rodzinie przemoc psychiczną, rzadziej niż ogół respondentów popierają uruchamianie procedury „Niebieskie Karty” – odpowiednio 87% i 88%. Wyraźnie rzadziej zgadzają się oni również z poglądem, że każdy, kto jest świadkiem przemocy w rodzinie lub podejrzewa jej występowanie, powinien poinformować o tym organy ścigania. Trzech na czterech (74%) badanych uważa, że osoby, które stosują przemoc w rodzinie, powinny być poddane karze pozbawienia wolności. Ta forma walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie, uzyskała najmniejsze wskazania zarówno wśród społeczeństwa, jak i wśród osób, które stosowały przemoc w rodzinie.

⁵⁹ *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: przemoc w rodzinie z perspektywy dorosłej populacji Polski*, wyniki badań Instytutu Badania Rynku i Opinii Millward Brown SMG/KRC na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, listopad 2011 roku, op. cit., s. 27-28.

IV. ZASOBY INSTYTUCJONALNE FUNKCJONUJĄCE NA TERENIE WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO W OBSZARZE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

Wśród szerokiego spektrum podmiotów realizujących w województwie śląskim zadania służące przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie można wymienić przede wszystkim jednostki organizacyjne pomocy społecznej, placówki oświatowe, instytucje wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia, Policji oraz organizacje pozarządowe.

Jednostki organizacyjne pomocy społecznej⁶⁰, realizujące w środowisku lokalnym zadania na rzecz wsparcia osób doświadczających przemocy, jak i osób stosujących przemoc w rodzinie służą wsparciem specjalistycznym i/lub doraźnym, są to m. in.:

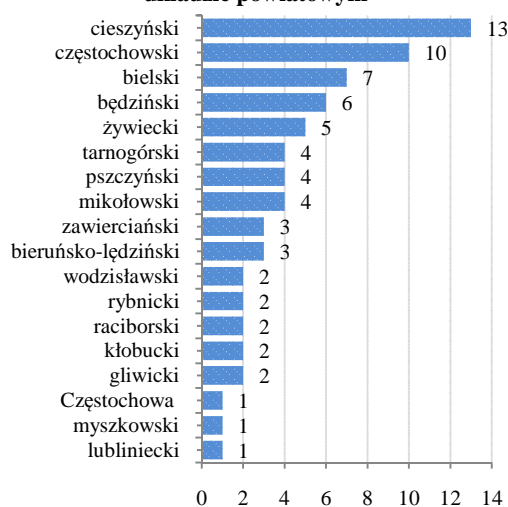
- 17 powiatowych centrów pomocy rodzinie wykonujących zadania powiatu, w szczególności poprzez prowadzenie specjalistycznego poradnictwa, udzielanie informacji o prawach i uprawnieniach, prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej, tworzenie i prowadzenie ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz specjalistycznych ośrodków wsparcia;
- 19 miejskich ośrodków pomocy rodzinie w miastach na prawach powiatów realizujących zarówno zadania powiatów jak i gmin;
- 148 ośrodków pomocy społecznej, realizujących zadania gmin w zakresie przyznawania i wypłacania zasiłków celowych, pracy socjalnej, tworzenia gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną, tworzenia gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, prowadzenia poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, opracowywania i realizacji programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz prowadzenia gminnych ośrodków wsparcia;
- 6 jednostek specjalistycznego poradnictwa (w tym 5 specjalistycznego poradnictwa rodzinnego), świadczących pomoc beneficjentom bez względu na posiadany dochód, prowadzących działania w zakresie poradnictwa prawnego, psychologicznego i rodzinnego dla osób i rodzin mających trudności lub wykazujących potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych (specjalizujące się w pomocy rodzinom naturalnym, zastępczym i adopcyjnym oraz w terapii rodzinnej);

⁶⁰ Sprawozdanie MPiPS-03 za 2012 rok, <http://www.mpips.gov.pl> (dostęp dnia 17 kwietnia 2014 roku); Śląski Urząd Wojewódzki, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przemocy w Rodzinie za 2012 rok w województwie śląskim.

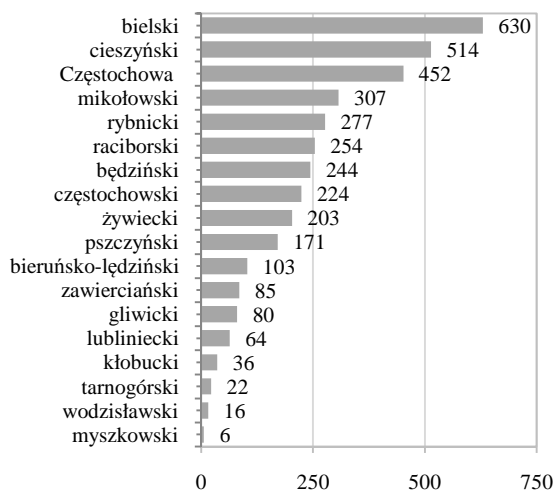
- 16 ośrodków interwencji kryzysowej, w tym 1 dla ofiar handlu ludźmi (2 gminne i 14 powiatowych) udzielających pomocy bez względu na posiadany dochód osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, zwłaszcza w sytuacjach uzasadnionych natychmiastową pomocą specjalistyczną (np.: psychologiczną, prawną, socjalną lub/i krótkoterminowym schronieniem);
- 3 specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie – zapewniające osobom doświadczającym przemocy w rodzinie wsparcie w uzyskaniu bezpłatnej pomocy prawnej, psychologicznej i socjalnej oraz inne świadczenia, we współpracy z podmiotami realizującymi zadania związane z pomocą osobom pokrzywdzonym przestępstwem;
- 72 punkty konsultacyjne (gminne) dla osób doświadczających przemocy w rodzinie;
- 12 ośrodków wsparcia (9 gminnych i 3 powiatowe), w tym 10 placówek całodobowych dysponujących 288 miejscami.

W województwie śląskim, w 2012 roku⁶¹, z powodu przemocy w rodzinie udzielono pomocy 1 925 rodzinom (tj.: 6 230 osobom w rodzinach). Ze świadczeń ośrodków wsparcia skorzystały 852 osoby doświadczające przemocą w rodzinie, natomiast ze świadczeń specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie skorzystało 547 osób. Ponadto, ośrodki interwencji kryzysowej udzieliły pomocy 2 701 osobom, a z pomocy punktów konsultacyjnych skorzystało 3 688 osób dotkniętych przemocą.

Liczba punktów konsultacyjnych dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, prowadzonych przez gminy województwa śląskiego w 2012 roku w układzie powiatowym

Liczba osób korzystających punktów konsultacyjnych dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, prowadzonych przez gminy województwa śląskiego w 2012 roku wg powiatów

Źródło: Śląski Urząd Wojewódzki, *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przemocy w Rodzinie za 2012 rok w województwie śląskim*

⁶¹ Tamże.

Pomiotami działającymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie są również placówki oświatowe. W województwie śląskim placówki oświatowe⁶² – publiczne i niepubliczne, mają bezpośredni kontakt z blisko 656 tys. dzieci i młodzieży. Na terenie województwa jest m.in. :

- 1 832 placówki wychowania przedszkolnego, w tym 1 339 przedszkoli oraz oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne (bez wychowania przedszkolnego w placówkach wykonujących działalność leczniczą),
- 1 244 szkoły podstawowe,
- 759 szkół gimnazjalnych,
- 770 szkół ponadgimnazjalnych,
- 55 poradni psychologiczno-pedagogicznych – udzielających pomocy dzieciom, młodzieży oraz rodzicom, m.in. w zakresie wspierania wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, podnoszenia efektywności uczenia się, nabywania umiejętności społecznych, terapii zaburzeń rozwojowych i zaburzeń dysfunkcyjnych, prowadzenia edukacji prozdrowotnej wśród uczniów, rodziców i nauczycieli, wspomaganie wychowawczej funkcji rodzin.

Ministerstwo Sprawiedliwości⁶³, jako instytucja wymiaru sprawiedliwości, w ramach współpracy międzyresortowej, podejmuje wspólne działania z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej, Komendą Główną Policji oraz Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Prowadzi również działalność informacyjną na łamach strony internetowej, na której dostępne są m.in.: dokumenty programowe i akty prawne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, *Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie*, *Karta Praw Osoby Dotkniętej Przemocą w Rodzinie*, *Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, bazy teled adresowe placówek świadczących pomoc, przydatne linki, diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie. Ponadto, wśród instytucji wymiaru sprawiedliwości zajmujących się zagadnieniami przemocy w rodzinie należy wymienić:

⁶² System Informacji Oświatowej, <http://www.kuratorium.katowice.pl> (dostęp dnia 12 marca 2014 roku); Edukacja i wychowanie: Województwo śląskie. Podregiony, powiaty, gminy. Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2013, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xber/katow/ASSETS_RocznikPowiaty_2013.pdf (dotyczą roku szkolnego 2012/2013 – dostęp z dnia 18 marca 2014 roku)

⁶³ Ministerstwo Sprawiedliwości, <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/> (dostęp dnia 19 marca 2014 roku)

- sądy (okręgowe i rejonowe) – orzekające w sprawach karnych i rodzinnych, mające m.in. możliwość stosowania kar wobec sprawców przemocy oraz przymusu poddawania się terapii dla sprawców przemocy,
- kuratorów sądowych – prowadzących sądowe postępowania wykonawcze między innymi wobec sprawców przemocy skazanych na kary nie izolacyjne, a także sprawujących nadzór nad rodzinami, w których występuje przemoc w formie zaniedbania,
- prokuratury (okręgowe i rejonowe), prowadzące postępowania przygotowawcze i wyjaśniające w sprawach dotyczących przestępstw związanych ze stosowaniem przemocy w rodzinie,
- zakłady karne wdrażające programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie.

Funkcjonariusze Policji, pełnią służbę w sieci lokalnych placówek, w tym komend powiatowych (13 jednostek) i komend miejskich (20 jednostek), jak również komisariatów⁶⁴. Przyjmują zgłoszenia o stosowaniu przemocy od osób doświadczających przemocy w rodzinie i od świadków przemocy oraz podejmują interwencje w przypadkach występowania przemocy w rodzinie. Ponadto, zapewniają ofiarom doraźne bezpieczeństwo, informują osoby doświadczające przemocy oraz świadków o przysługujących prawach, możliwościach i miejscach uzyskania pomocy, jak również prowadzą działania prewencyjne wobec osób stosujących przemoc.

Placówki służby zdrowia (publiczne i niepubliczne), zwłaszcza pierwszego kontaktu, w razie rozpoznania przez lekarzy i/lub pielęgniarki symptomów świadczących o stosowaniu przemocy powiadamiają organy ścigania, a osoby doświadczające przemocy o możliwościach uzyskania pomocy. Są to przede wszystkim ośrodki zdrowia, oddziały ratunkowe, pogotowie ratunkowe, placówki leczenia odwykowego.

Organizacje pozarządowe podejmują liczne działania mające na celu rozwiązywanie problemów społecznych, m.in.: na rzecz osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Współpracują z samorządami lokalnymi, prowadząc różnego typu placówki wsparcia, w tym dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, jak również dla ofiar handlu ludźmi.

We wszystkich gminach województwa śląskiego funkcjonują gminne zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie (w skład których wchodzi

⁶⁴ Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, <http://slaska.policja.gov.pl/> (dostęp dnia 19 marca 2014 roku)

przede wszystkim przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia; organizacji pozarządowych oraz kuratorzy sądowi) oraz gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, podejmujące czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego, uczestniczące w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

W systemie wsparcia osób i rodzin dotkniętych przemocą funkcjonują także inne podmioty, takie jak schroniska, hostele, telefony zaufania, telefony interwencyjne lub/i informacyjne (np. Niebieska Linia 801-12-00-02, www.niebieskalinia.info). Według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych⁶⁵, dotyczących działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, w 2012 roku w województwie śląskim działało 40 telefonów zaufania udzielających wsparcia osobom, które doświadczyły przemocy w rodzinie oraz 34 telefony zaufania dla osób będących sprawcami przemocy w rodzinie.

⁶⁵ Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Dane źródłowe dotyczące realizacji ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi w gminach województwa śląskiego, pochodzące z ankiety PARPA-G1 za 2012 rok.

V. ANALIZA SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Postrzeganie przemocy jako jednego z najpoważniejszych problemów społecznych. • Postrzeganie alkoholizmu jako jednego z najpoważniejszych czynników ryzyka występowania przemocy. • Rozwinięta sieć placówek udzielających pomocy rodzinom z problemem przemocy w większych gminach i w powiatach. • Standaryzacja oddziaływań interwencyjnych związanych ze zjawiskiem przemocy w rodzinie – procedura „Niebieskie Karty”. • Doskonalenie zawodowe kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Prawne podstawy systemu przeciwdziałania i rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie. • Określenie zadań administracji rządowej i samorządowej w zakresie zapobiegania i rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie – powołanie zespołów interdyscyplinarnych w gminach oraz gminnych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony praw ofiar. • Ustawowy obowiązek tworzenia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Wzmacnianie przez Samorząd Województwa Śląskiego w gminach i powiatach ziemskich sieci placówek specjalistycznego wsparcia, w tym m.in. klubów i świetlic dla dzieci i młodzieży. • Współpraca z organizacjami pozarządowymi w realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niska skuteczność działań związanych z ochroną osób doznających przemocy. • Niska skuteczność oddziaływań, interwencyjnych i motywujących wobec osób stosujących przemoc. • Niewystarczająca współpraca instytucji odpowiedzialnych za przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz placówek leczenia odwykowego (słaby przepływ informacji, niedopracowane procedury). • Zbyt mała liczba miejsc schronienia dla kobiet, mężczyzn i dzieci doznających przemocy. • Niewystarczająca liczba miejsc umożliwiających izolację (od ofiar) osób stosujących przemoc. • Niewystarczające zasoby w zakresie zapewnienia pomocy interwencyjnej dla dzieci i młodzieży z rodzin z problemem przemocy, w tym form rodzinnych. • Bierność świadków przemocy w rodzinie. • Niewystarczająca w stosunku do potrzeb liczba placówek terapeutycznych świadczących bezpłatne usługi w zakresie terapii indywidualnej i rodzinnej. • Mała liczba programów profilaktycznych adresowanych do różnych grup odbiorców (dzieci, młodzież, dorośli, osoby zależne). • Brak badań służących ocenie efektywności programów profilaktycznych. • Brak środków finansowych na realizację zadań zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych. • Funkcjonowanie w społeczeństwie stereotypów na temat zjawiska przemocy domowej (np. akceptacja swojej sytuacji przez ofiary przemocy lub to, że ofiary są odpowiedzialne za doświadczaną przemoc) . • Deficyt działań na rzecz reintegracji rodziny. • Niewystarczające w samorządach środki finansowe na realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy. • Niewystarczająca współpraca sądu i prokuratury w zakresie izolacji sprawcy lub nakazu udziału w programach oddziaływań korekcyjno- edukacyjnych dla sprawców.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rosnąca świadomość społeczna w zakresie problematyki przemocy w rodzinie. • Współpraca służb i instytucji w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym w ramach działań interwencyjnych – procedura „Niebieskie Karty” • Wzrost liczby profesjonalistów zajmujących się pomocą osobom i rodzinom z problemem przemocy. • Dostęp do programów szkoleniowych o charakterze interdyscyplinarnym dla różnych grup zawodowych. • Możliwości prowadzenia kampanii społecznych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Możliwości finansowania ze źródeł publicznych programów profilaktycznych i oddziaływań edukacyjno-korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc. • Zwiększenie skuteczności interdyscyplinarnych działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Możliwość ubiegania się o środki finansowe z EFS na realizację projektów systemowych z obszaru pomocy społecznej. • Współpraca na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z podmiotami prowadzącymi działalność leczniczą w zakresie leczenia odwykowego osób stosujących przemoc. • Elementy pracy z osobą stosującą przemoc w procesie leczenia odwykowego. • Możliwość tworzenia lokalnych koalicji na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Upowszechnianie i inicjowanie współpracy partnerskiej pomiędzy sektorem publicznym, społecznym oraz prywatnym na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. • Możliwość udziału osób stosujących przemoc w spotkaniach grup samopomocowych prowadzonych przy organizacjach pozarządowych. • Możliwość korzystania przez osoby stosujące przemoc po zakończeniu udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych z pomocy w poradniach zdrowia psychicznego. • Pozytywne reakcje społeczeństwa w sytuacji wystąpienia przemocy. • Współpraca kuratorów i Policji w zakresie wzajemnego informowania się o osobach stosujących przemoc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ryzyko wtórnej wiktyimizacji osób doznających przemocy w obszarze działań interwencyjnych. • Utrwalanie w społecznej świadomości, w tym przez media, przekonania o bezkarności przemocy, obniżenie zaufania do instytucji prawa i systemu interwencyjnego. • Mniejsze w środowisku wiejskim niż w miastach możliwości tworzenia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz realizowania programów ochrony ofiar przemocy ze względu na brak środków finansowych. • Obniżenie poziomu skuteczności działań w zakresie niwelowania długotrwałych i odroczonego skutków przemocy w rodzinie i trwałego jej powstrzymania. • Zjawisko przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym. • Brak oferty specjalistycznej pomocy dla dzieci i młodzieży – ofiar przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym. • Niechęć do podejmowania terapii przez osoby stosujące przemoc. • Niedostateczna wiedza przedstawicieli instytucji realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie o wzajemnych kompetencjach i zapleczu. • Niedostateczna wiedza na temat zjawiska przemocy w rodzinie wśród pracowników oświaty i służby zdrowia. • Nieskuteczność motywowania osób stosujących przemoc do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców. • Wykorzystywanie procedury Niebieskie Karty w sprawach rodzinnych, w tym rozwodowych. • Trudności w stosowaniu procedury Niebieskie Karty w związku z niedoprecyzowaniem zapisów w rozporządzeniu.

VI. PROGRAM OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE

Beneficjentami Programu są mieszkańcy województwa śląskiego. Zakłada się, że działania *Programu* będą prowadzone na rzecz:

- osób doświadczających przemocy domowej, w tym m. in. dzieci i młodzieży, współmałżonków lub partnerów, a także osób starszych i niepełnosprawnych,
- osób stosujących przemoc w rodzinie,
- świadków przemocy w rodzinie,
- osób podejmujących działania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym m.in. pracowników socjalnych, kuratorów, terapeutów, policjantów, pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, nauczycieli, pracowników placówek leczenia odwykowego, pedagogów, psychologów, pracowników służby zdrowia,
- instytucji i organizacji pozarządowych, działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- społeczności lokalnych.

Cel główny:

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w województwie śląskim

Cele operacyjne:

- 1. Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.**
- 2. Profesjonalizacja kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.**
- 3. Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.**
- 4. Badanie i monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie.**

Interdyscyplinarny charakter dokumentu implikuje współpracę Samorządu Województwa Śląskiego z lokalnymi jednostkami samorządu terytorialnego, instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy, w tym również z podmiotami sektora prywatnego.

Program stwarza możliwość popularyzowania, tworzenia i wspierania sieci partnerstw publiczno-społecznych i publiczno-społeczno-prywatnych realizujących zadania mające na celu rozwiązywanie problemów społecznych z uwzględnieniem problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zakłada się, że *Program* realizowany będzie w szczególności poprzez takie typy działań jak np.:

- organizowanie i współorganizowanie różnych form doskonalenia zawodowego osób działających w obszarze przeciwdziałania przemocy, w tym m.in.: konferencji, szkoleń, doradztwa, porad, warsztatów, spotkań,
- organizowanie i współorganizowanie kampanii społeczno-edukacyjnych,
- monitoring problemu oraz gromadzenie danych,
- wspieranie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- współpracę w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie różnych instytucji takich jak: placówki oświatowe, sądy, Policja, prokuratury, jednostki organizacyjne pomocy społecznej, izby wytrzeźwień, poradnie rodzinne, telefony zaufania itp.
- udostępnianie informacji w przedmiotowym zakresie m.in. na stronach internetowych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej i Województwa Śląskiego,
- tworzenie i uaktualnianie baz danych,
- realizację projektów z udziałem funduszy strukturalnych,
- promowanie dobrych praktyk.

Program jest realizowany przez Województwo Śląskie, zgodnie z planem budżetu Województwa na dany rok. Zakłada się możliwość realizacji projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych. W przypadku zadań realizowanych wspólnie z innymi podmiotami przewiduje się możliwość współfinansowania tych działań.

Cel operacyjny 1

Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Działanie 1.1.	Wspieranie programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, w szczególności: <ul style="list-style-type: none">– ochrony osób doznających przemocy w rodzinie,– oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie,– profilaktyczno-edukacyjnych na rzecz kształtowania postaw społecznych wolnych od przemocy skierowanych m.in. do dzieci i młodzieży, rodziców, opiekunów.
Działanie 1.2.	Upowszechnianie informacji o podmiotach działających w obszarze przeciwdziałania przemocy oraz dobrych praktyk w zakresie realizacji lokalnych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.
Działanie 1.3.	Współpraca z różnymi instytucjami w zakresie dostosowania do potrzeb społecznych lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie (w szczególności wobec dzieci), w tym wspieranie tworzenia lokalnych koalicji na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
Działanie 1.4.	Tworzenie warunków na rzecz podnoszenia jakości i skuteczności pomocy i oddziaływań wobec osób dotkniętych problemem przemocy.

Problemy związane z sytuacją występowania przemocy w rodzinie składają się na jeden z kluczowych problemów społecznych. Prawidłowe funkcjonowanie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie wymaga realizowania kompleksowych, interdyscyplinarnych oraz wzajemnie się uzupełniających oddziaływań wobec osób i rodzin dotkniętych tym problemem. Ważnym jest wspieranie programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, w szczególności programów ochrony osób doznających przemocy w rodzinie, oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych i terapeutycznych dla sprawców przemocy w rodzinie, profilaktyczno-edukacyjnych na rzecz kształtowania postaw społecznych wolnych od przemocy i chroniących przed przemocą, skierowanych m.in. do dzieci i młodzieży, rodziców, opiekunów. Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane m.in. przez organy administracji rządowej, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, instytucje wymiaru sprawiedliwości, organy ścigania, podmioty należące do systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej. Wspieranie systemów przeciwdziałania przemocy w województwie śląskim, w tym wspieranie i promowanie innowacyjnych rozwiązań w środowiskach lokalnych jest ważnym zadaniem samorządu województwa.

Istotnym działaniem w ramach systemowego podejścia do problemu przemocy jest wspieranie kompleksowych programów przeciwdziałania przemocy i łagodzenia jej skutków,

ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz podniesienia bezpieczeństwa osób doznających przemocy. Istotną kwestią, dostrzeganą przez specjalistów zajmujących się udzielaniem wsparcia w ramach procedury Niebieskie Karty, jest problem wycofywania skargi przez osoby doznające przemocy z obawy przed sankcjami ze strony sprawcy. Przyczyna tego problemu leży w czynnikach psychologicznych – w lęku przed sprawcą oraz w uzależnieniu psychologicznym i/lub ekonomicznym od sprawcy, jak również w ciągle zbyt niskiej skuteczności działań prawnych. Ważne jest również kształtowanie u wszystkich członków społeczeństwa, a szczególnie u dzieci i młodzieży postaw społecznych wolnych od agresji i przemocy oraz umiejętności radzenia sobie w sytuacji wystąpienia przemocy.

Warunkiem koniecznym do prowadzenia działań na rzecz osób i rodzin dotkniętych przemocą jest zapewnienie dostępu do informacji o placówkach udzielających wsparcia tym osobom. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego m.in. w tym celu prowadzi Internetową Bazę Informacyjną Służb Społecznych (IBISS), która jest dostępna pod adresem www.ibiss.org.pl. W bazie zarejestrowane są podmioty, wśród których znajdują się instytucje świadczące pomoc m.in. osobom doznającym przemocy w rodzinie, osobom dotkniętym sytuacją kryzysową, ofiarom przestępstw. Wśród instytucji zarejestrowanych w IBISS można znaleźć podmioty administracji rządowej i samorządowej, organizacje społeczne, przedsiębiorstwa prywatne, osoby fizyczne. „Internetowa Baza Informacyjna Służb Społecznych” ma charakter otwarty. Z jej zasobów mogą korzystać zarówno osoby i rodziny potrzebujące wsparcia, jak też pracownicy instytucji publicznych, działacze organizacji społecznych oraz wolontariusze, zajmujący się udzielaniem pomocy.

Wzmocnieniu lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie służy zintegrowanie oddziaływań oraz budowanie sieci współpracy partnerskiej różnych podmiotów zarówno na szczeblu lokalnym, jak i regionalnym, jak też tworzenie koalicji na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zasadnicze znaczenie ma także tworzenie warunków umożliwiających wymianę doświadczeń przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz łagodzeniem jej skutków.

Działania samorządów lokalnych w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, obejmują również współdziałanie podmiotów działających w różnych sektorach, zwłaszcza pomocy społecznej, oświaty, wymiaru sprawiedliwości, policji, ochrony zdrowia. W celu podniesienia skuteczności podejmowanych działań, istotne jest upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych i terapeutycznych dla osób stosujących przemoc.

Wskaźniki ewaluacji:

- liczba wspartych programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- liczba przedsięwzięć realizowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z samorządami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi, innymi partnerami,
- liczba spotkań mających na celu wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- liczba osób uczestniczących w spotkaniach mających na celu wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- liczba upowszechnionych informacji o podmiotach działających w obszarze przeciwdziałania przemocy
- liczba upowszechnionych dobrych praktyk w zakresie realizacji lokalnych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.

Cel operacyjny 2

Profesjonalizacja kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Działanie 2.1.	Doskonalenie zawodowe kadr w zakresie diagnozowania zjawiska przemocy w rodzinie oraz metod pracy z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc.
Działanie 2.2.	Realizacja działań mających na celu wsparcie osób pracujących z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc, w tym tworzenie warunków umożliwiających wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.
Działanie 2.3.	Opracowywanie, upowszechnianie i dystrybucja materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie.

Do realizacji zadań z obszaru przeciwdziałania przemocy wymagane są odpowiednie kwalifikacje, umiejętności oraz specjalistyczna wiedza, co jest związane z koniecznością systematycznego doskonalenia kompetencji przedstawicieli grup zawodowych mających kontakt z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc. Dotyczy to w szczególności członków zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, koordynatorów gminnych programów oraz członków gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, pracowników samorządów gmin i powiatów,

pracowników punktów konsultacyjnych, przedstawiciele policji, pomocy społecznej (w tym specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie), pracowników wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia (w tym leczenia odwykowego, podstawowej opieki zdrowotnej) oraz systemu oświaty. Doskonalenie zawodowe kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie może być prowadzone w systemie szkolnym (specjalizacje, studia) oraz w systemie pozaszkolnym (szkolenia).

Zakłada się także realizację działań wspierających służby pracujące z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc m.in. poprzez udział w doradztwie, superwizji, grupach konsultacyjnych, co umożliwi wsparcie rozwoju zawodowego oraz doskonalenie prowadzonych działań tak, aby przynosiły zakładane efekty.

Opracowywanie, upowszechnianie i dystrybucja materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie, sprzyja także profesjonalizacji kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Doskonaleniu zawodowemu służyć może też promowanie dobrych praktyk w przedmiotowym zakresie oraz udostępnianie materiałów edukacyjnych i literatury fachowej.

Warunkiem koniecznym skutecznej pomocy rodzinom z problemem przemocy jest współpraca służb i instytucji. Dlatego równoległe z organizacją specjalistycznych szkoleń dla poszczególnych grup zawodowych zakłada się realizację działań służących budowaniu oraz wzmocnieniu lokalnych zespołów interdyscyplinarnych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Wskaźniki ewaluacji:

- liczba zorganizowanych konferencji na temat przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- liczba uczestników konferencji,
- liczba zorganizowanych szkoleń z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- liczba uczestników szkoleń i konferencji,
- wyniki ewaluacji szkoleń,
- liczba i rodzaj opublikowanych i udostępnionych informatorów, materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie.

Cel operacyjny 3

Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie

Działanie 3.1.	Organizowanie i udział w kampaniach edukacyjnych i informacyjnych mających na celu podniesienie poziomu wiedzy oraz zwiększenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn, skutków i specyfiki zjawiska przemocy w rodzinie.
Działanie 3.2.	Upowszechnianie i inicjowanie współpracy partnerskiej pomiędzy sektorem publicznym, społecznym oraz prywatnym na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
Działanie 3.3.	Edukacja publiczna w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Wobec zagrożeń związanych z występowaniem przemocy, konieczne jest podejmowanie i wspieranie działań mających na celu podniesienie świadomości społecznej w zakresie specyfiki, przyczyn oraz skutków stosowania przemocy (m.in. poprzez kampanie, seminaria). Niezbędne jest także współdziałanie z różnymi podmiotami prowadzącymi działania informacyjno – edukacyjne mające na celu kształtowanie w społeczeństwie postaw wolnych od przemocy, w tym pozyskiwanie do współpracy środków społecznego przekazu.

Systemowe podejście do przeciwdziałania przemocy w rodzinie zakłada, że działania prowadzone na rzecz ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc, wymagają dopełnienia w formie edukacji całego społeczeństwa. Istotne jest także promowanie postawy sprzeciwiającej się bierności wobec problemu przemocy w rodzinie, jak też nieakceptowaniu zachowań agresywnych. Ważnym jest ponadto, aby niwelować utrwalone w społecznej świadomości mity i stereotypy, odnoszące się w szczególności do roli ofiar i sprawców przemocy. Nieprawdziwe przekonania funkcjonujące w społeczeństwie utrudniają przewyższanie problemu przemocy oraz niejednokrotnie pozwalają na jej tolerowanie.

Istotne jest kształtowanie pozytywnego stosunku do osób zależnych, w tym dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych. Należy przypominać o spoczywającej na rodzicach odpowiedzialności za dzieci, a na dorosłych – za zależnych członków rodziny.

Ważne jest także upowszechnianie i inicjowanie współpracy partnerskiej pomiędzy sektorem publicznym, społecznym oraz prywatnym na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Niniejsze może się przyczynić do rozszerzenia wachlarza oddziaływań wobec osób uwikłanych w przemoc, jak też może wpłynąć na zwiększenie skuteczności działań

w obszarze interwencyjnym oraz specjalistycznym w zakresie pomocy rodzinom z problemem przemocy.

Wskaźniki ewaluacji:

- liczba kampanii edukacyjnych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- liczba zorganizowanych konferencji i szkoleń edukacyjnych,
- liczba uczestników konferencji i szkoleń,
- liczba przedsięwzięć z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych w ramach partnerskiej współpracy z sektorem publicznym, społecznym oraz prywatnym.

Cel operacyjny 4

Badanie i monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie

Działanie 4.1.	Badanie i monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie w województwie śląskim.
Działanie 4.2.	Gromadzenie informacji dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie w województwie śląskim.

Prowadzenie badań oraz monitorowanie zjawisk z obszaru przemocy w rodzinie warunkuje realizację działań odpowiadających istniejącym potrzebom. Dzieje się tak, ponieważ odpowiednia diagnoza umożliwia właściwą identyfikację problemu oraz podjęcie adekwatnego działania. Zgromadzone dane dostarczają wiedzy na temat problemu przemocy oraz pozwalają zrozumieć procesy zachodzące w tym obszarze. Systematyczne działania diagnostyczne umożliwią także analizę zmian zachodzących na przestrzeni lat. Ponadto, dzięki wynikom badań dotyczącym postaw społecznych wobec problemu przemocy dostarczana jest wiedza z zakresu społecznego postrzegania powyższego tematu.

Województwo Śląskie współpracuje m.in. z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, samorządami gminnymi oraz innymi podmiotami, które dysponują informacjami bądź gromadzą dane dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie. Pozyskiwane dane umożliwiają systematyczne diagnozowanie problemów związanych z tym problemem.

Koniecznym jest również gromadzenie informacji udostępnianych przez instytucje podejmujące działania związane z przeciwdziałaniem przemocy. Ważnym zadaniem służącym zwiększeniu dostępności do informacji jest opracowywanie i udostępnianie

materiałów w przedmiotowym zakresie, m.in. na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego (www.rops-katowice.pl).

Wskaźniki ewaluacji:

- liczba przeprowadzonych lub zleconych badań,
- liczba i rodzaj opracowanych raportów lub materiałów,
- liczba udostępnionych danych/informatorów,
- liczba i rodzaj opublikowanych i udostępnionych informatorów.

VII. RAMOWY PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ KOREKCYJNO - EDUKACYJNYCH WOBEC SPRAWCÓW PRZEMOCY W RODZINIE

1. Założenia wstępne

System przeciwdziałania przemocy w rodzinie obligatoryjnie organizowany przez jednostki administracji publicznej wszystkich szczebli, powinien uwzględniać oddziaływania podejmowane wobec osób stosujących przemoc. Działania te powinny uzupełniać ofertę pomocy kierowaną do osób doświadczających przemocy i tym samym zwiększać ich bezpieczeństwo, minimalizować ponoszone szkody i w rezultacie końcowym powstrzymać przemoc. Skuteczne oddziaływania wobec osoby stosującej przemoc wymagają komplementarności procedury korekcyjno-edukacyjnej, oddziaływań terapeutycznych oraz prawno-administracyjnych form oddziaływania.

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych kierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie powinien uwzględniać następujące elementy:

- działania systemowe, podejmowane przez współpracujące ze sobą instytucje realizujące działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, z uwzględnieniem działań motywujących wobec osób stosujących przemoc w rodzinie,
- działania kierowane bezpośrednio do osób stosujących przemoc w rodzinie, wobec których prowadzone są różne formy oddziaływań w kontakcie indywidualnym, jak i grupowym.

Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych rozumiany jako strategia działań wobec sprawców przemocy, osadzony jest w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wobec czego ma bardzo szeroką grupę adresatów. W pierwszej kolejności kierowany jest do członków rodzin dotkniętych przemocą domową (osób doznających przemocy i osób stosujących przemoc). Bezpośrednimi adresatami programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych są osoby mające tendencję do używania agresywnych zachowań wobec członków rodziny, w tym:

- skazane za przestępstwa wobec członków rodziny z powodu stosowania przemocy, zarówno odbywające karę pozbawienia wolności jak i przebywające na wolności i zobligowane przez sąd do uczestnictwa w programie,
- osoby, których agresywne zachowanie było przyczyną wszczęcia procedury „Niebieskiej Karty”,
- osoby, które z własnej inicjatywy chcą zmienić swoje zachowanie wobec innych osób,

- osoby uczestniczące w terapii leczenia uzależnienia od środków psychoaktywnych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii,
- osoby, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Pośrednimi adresatami programu są instytucje i służby realizujące działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie (zwłaszcza realizujące procedurę „Niebieskiej Karty”), osoby doświadczające przemocy, rodziny i osoby zagrożone przemocą domową, a także całe społeczności lokalne i ponadlokalne.

Osoby stosujące przemoc stanowią grupę różnorodną pod wieloma względami. Chociaż przewaga liczebna wśród sprawców przemocy jest po stronie mężczyzn, nie należy marginalizować sytuacji, w których sprawcami przemocy są kobiety. Ponadto, stosowaniu przemocy często towarzyszy spożywanie alkoholu. Nadużywanie alkoholu stanowi poważny czynnik ryzyka pojawienia się przemocy w rodzinie, ponieważ następuje zmniejszenie mechanizmów kontroli afektu. Alkohol sprzyja przemocy, ale jej nie powoduje. Należy zaznaczyć, że nadużywanie alkoholu nie zwalnia z odpowiedzialności za agresywne zachowanie i nie stanowi okoliczności łagodzącej. Uzależnienie od alkoholu osoby stosującej przemoc narzuca, w pierwszej kolejności, konieczność odbycia leczenia odwykowego. Osoba stosująca przemoc uczestnicząc w programie korekcyjno-edukacyjnym musi zakończyć terapię uzależnienia lub co najmniej znajdować się na zaawansowanym etapie procesu terapeutycznego, aby można było pracować nad zmianą jego agresywnych zachowań. Istotnym elementem systemu oddziaływań wobec osób stosujących przemoc, zarówno dotyczących oddziaływań interwencyjnych jak i terapeutycznych, jest formułowanie oferty skierowanej do osób nieletnich stosujących przemoc. Każda z grup osób stosujących przemoc w rodzinie posiada swoją specyfikę, która powinna być uwzględniana w procedurze oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

W programach biorą udział osoby dobrowolnie zgłaszające się, skazane za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie i odbywające karę pozbawienia wolności. Są również osoby skazane za czyny związane ze stosowaniem przemocy, wobec których sąd zawiesił warunkowo wykonanie kary, jednocześnie zobowiązując ich do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym, jak też są osoby uczestniczące w terapii uzależnienia od alkoholu.

W celu zwiększenia efektywności podejmowanych działań warto zwrócić uwagę na cechy osoby stosującej przemoc. Charakteryzuje je zazwyczaj:

- niskie poczucie własnej wartości,
- brak poczucia bezpieczeństwa,
- niedostatek poczucia własnej mocy – dążenie do kontroli, władczość,
- brak umiejętności społecznych,
- lęk przed odrzuceniem,
- nadużywanie środków psychoaktywnych,
- słaba kontrola impulsów,
- patologiczna zazdrość,
- brak/słaba empatia,
- zaburzenia emocjonalne (lęk, depresja),
- przejęcie wzorców zachowania z domu rodzinnego opartych na zasadzie: uległość-agresja,
- zaburzenia osobowości.

W związku z zapisami ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180 poz. 1493 ze zm.), a także wejściem w życie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. Nr 209, poz. 1245) powstały ramy do stworzenia systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, opartego na kooperacji różnych służb i instytucji. W aktualnym stanie prawnym istnieje obowiązek tworzenia w gminach zespołów interdyscyplinarnych i fakultatywnie grup roboczych, których skład i zadania zakładają systemową współpracę na rzecz rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie na poziomie strategicznym (zespół interdyscyplinarny) i operacyjnym (zespół interdyscyplinarny i/lub grupa robocza). Zespół interdyscyplinarny pozyskuje informację o wszczęciu procedury „Niebieskiej Karty” od instytucji, która ją rozpoczęła. Uprawnienia w zakresie wszczynania procedury nadane zostały pomocy społecznej, policji, oświacie, ochronie zdrowia i gminnym komisjom rozwiązywania problemów alkoholowych. Współpraca pomiędzy instytucjami w celu podjęcia oddziaływań wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie zmierzających do zatrzymania stosowania przemocy, obejmuje m.in.:

- diagnozę sytuacji związanej z występowaniem przemocy w rodzinie,
- prowadzenie działań interwencyjnych mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobom doświadczającym przemocy, w tym separowanie osób sprawujących przemoc,
- wypracowanie wspólnego systemu oddziaływań wobec osób stosujących przemoc,

- kierowanie do placówek udzielających specjalistycznej pomocy, w tym prowadzenie rozmów motywujących osoby stosujące przemoc do skorzystania np. z udziału w zajęciach korekcyjno-edukacyjnych, terapii leczenia uzależnienia od środków psychoaktywnych itp.,
- monitorowanie zachowania osoby stosującej przemoc, ze szczególnym zwróceniem uwagi na podejmowane przez nią działania na rzecz zaprzestania stosowania przemocy - w trakcie prowadzenia procedury „Niebieskiej Karty”, a także po zakończeniu udziału z zajęciach korekcyjno-edukacyjnych.

Cele oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie określone zostały w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz. 259) w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne. Są nimi:

- powstrzymanie osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy,
- rozwijanie umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie,
- kształtowanie umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie,
- uznanie przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy,
- zdobycie i poszerzenie wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie,
- zdobycie umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy,
- uzyskanie informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych.

W programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych uwzględnia się następujące elementy:

- edukację na temat mechanizmów i dynamiki przemocy, kulturowo-obyczajowych zjawisk wzmacniających przemoc oraz konfrontowanie ze stereotypami promującymi przemoc,

- promocję wartości wspierających godność człowieka, takich jak: dobro rodziny, równość płci, partnerstwo rodzinne, prawa kobiet i dzieci, odpowiedzialność za dokonywane wybory i czyny,
- uczenie umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli,
- stosowanie procedur behawioralno-poznawczych ukierunkowanych na korygowanie postaw osób stosujących przemoc i na zmianę zachowań poprzez ćwiczenie konstruktywnych form myślenia i reagowania.

Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc powinny być realizowane z uwzględnieniem uniwersalnych wskazówek wynikających z dotychczasowej praktyki i wiedzy realizatorów programów. Przy tworzeniu zawartości merytorycznej programów pożądane jest uzgodnienie zbioru podstawowych przekonań i sądów dotyczących mechanizmów przemocy domowej oraz sposobów jej powstrzymywania. Zawartość merytoryczna programów powinna koncentrować się wokół takich elementów jak edukacja, rozpoznawanie i zmiana systemu przekonań i postaw osobistych, zmiany behawioralno-poznawcze.

Poziom świadomości stosowania przemocy u osób stosujących przemoc oraz poziom motywacji do zmiany ma znaczenie dla projektowania form i zawartości merytorycznej oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Uznanie przez sprawcę faktu stosowania przemocy jest wstępnym warunkiem kwalifikacji do grupy korekcyjno-edukacyjnej realizowanych programów. Uzyskanie jednoznacznej deklaracji w tym zakresie może napotykać na przeszkody, zatem tym bardziej ważne staje się odwoływanie do zaistniałych faktów związanych z agresywnym zachowaniem danej osoby w celu podkreślenia odpowiedzialności za swoje czyny. Niższy poziom świadomości oraz motywacji oznacza konieczność położenia mocniejszego nacisku na działania psychoedukacyjne.

Motywowanie do zmiany sposobu postępowania osób stosujących agresywne zachowania wobec członków rodziny jest zadaniem skomplikowanym. Trudność tą powoduje między innymi nieidentyfikowanie swojego zachowania jako krzywdy wyrządzonej innym. Stosują oni także różne mechanizmy obronne takie jak np. minimalizowanie, zaprzeczanie, racjonalizację czy przerzucanie odpowiedzialności na osobę doznającą przemocy, aby usprawiedliwić swoje czyny. Ponadto, są również zainteresowane utrzymaniem swojej dotychczasowego statusu. Zatem, aby osoba nie mająca motywacji zdecydowała się skorzystać z propozycji związanej z uczestnictwem w programie, ważne jest aby w rozmowie z osobą stosującą przemoc przedstawić zaistniałe fakty oraz podkreślić pozytywne skutki unikania przemocy, jak i ryzyko jakie niesie ze sobą jej stosowanie (np. konsekwencje

prawne). Ważne jest zachowanie równowagi pomiędzy argumentami pozytywnymi (zyski) a negatywnymi (kary). Istotnym elementem jest również odwoływanie się do posiadanych przez tą osobę zasobów, które można wykorzystać do zmiany zachowania.

W przypadku osób kierowanych do udziału w programie przez Sąd, należy jasno przedstawić konsekwencje prawne związane z odmową i koniecznie zawiadomić Sąd w takiej sytuacji. Należy dodać w tym miejscu, że tylko Sąd posiada wystarczające narzędzia prawne mogące skłonić osobę stosującą przemoc do uczestniczenia w zajęciach. Z tego też powodu tak ważne jest nabywanie przez służby i instytucje realizujące Procedurę „Niebieskiej Karty” umiejętności związanych z motywowaniem.

2. Wskazówki dla podmiotów bezpośrednio realizujących program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc

Wskazówki ogólne

Podstawę wszelkich działań korekcyjno-edukacyjnych podejmowanych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie powinna stanowić rzetelna diagnoza problemu przemocy i stanu funkcjonowania sprawcy. Interdyscyplinarna współpraca instytucji prowadzących działania na rzecz przeciwdziałania przemocy zapewnia większą skuteczność oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osoby stosującej przemoc.

Sposób naboru uczestników

Na podmiotach bezpośrednio realizujących program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych spoczywa przeprowadzenie kwalifikacji do udziału w zajęciach grupowych. Powzięcie takich informacji jak np. stan zdrowia, uzależnienie, sytuacja rodzinna, historia ułatwia podjęcie decyzji co do pokierowania danej osoby na zajęcia grupowe.

Kryteria oceny w zakresie kierowania potencjalnego uczestnika do udziału w zajęciach korekcyjno-edukacyjnych powinny zawierać następujące informacje:

- tendencje do używania środków psychoaktywnych w przeszłości i teraźniejszości oraz przebyte w tym zakresie terapie,
- dane na temat zaburzeń osobowości, choroby psychicznej, wypadku mającego związek z urazem głowy oraz przebytego w tym zakresie leczenia,
- historię stosowania agresywnych zachowań w relacji z rodziną i osobami obcymi,

- informacje prawne obejmujące przeszłość i teraźniejszość (np. skazania, pobyty w zakładzie karnym),
- aktualną sytuację rodzinną, mieszkaniową, zawodową, zdrowotną, itp.,
- motywację do zmiany.

Bardzo ważne jest zwrócenie uwagi na używanie środków psychoaktywnych, ponieważ osoby czynnie je stosujące w momencie zgłoszenia się do udziału w zajęciach korekcyjno-edukacyjnych powinny być w pierwszym rzędzie kierowane na diagnozę (jeżeli pojawiają się wątpliwości czy osoba jest uzależniona) lub terapię odwykową (jeśli uzyska się pewność co do uzależnienia). Osoby po przebytej terapii odwykowej lub będące w trakcie jej odbywania mogą zostać zakwalifikowane, pod warunkiem podjęcia zobowiązania do zachowania abstynencji. Kwestia ta jest bardzo ważna, ponieważ osoba uzależniona koncentruje się na realizowaniu swoich potrzeb związanych z używaniem środków psychoaktywnych i w związku z tym nie jest w stanie uruchomić refleksji związanej z agresywnym zachowaniem i przyjąć za nie odpowiedzialności. Trzeźwość zwiększa szansę na osiągnięcie zmiany zachowania.

Istotne jest również uzyskanie informacji co do ewentualnych zaburzeń osobowości, ważne jest przeprowadzenie indywidualnego postępowania diagnostycznego. Kwalifikowanie do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym osób cierpiących na określony typ zaburzeń, może uniemożliwić realizację zajęć zgodnie z założeniami programowymi i potrzebami innych uczestników. Korzystniejsze wydaje się być kierowanie osób z takimi zaburzeniami do terapii indywidualnej w np. specjalistycznych placówkach zdrowotnych. Osoby z objawami psychotycznymi w momencie zgłoszenia wymagają indywidualnego podejścia diagnostycznego i leczniczego.

Większością osób zgłaszających się na zajęcia korekcyjno-edukacyjne kieruje tzw. motywacja zewnętrzna. Badając tą kwestię warto pamiętać, że ludzie z reguły powoli adaptują się do zmiany, zatem udział w programie korekcyjno-edukacyjnym może stanowić pierwszy krok w kierunku pożądanej transformacji.

Tematyka zajęć

Osoby stosujące przemoc w rodzinie używają różnych mechanizmów obronnych w celu przedstawienia siebie w lepszym świetle, np. zaprzeczają, minimalizują, przerzucają odpowiedzialność itp. Charakteryzują się one deficytami w obszarze funkcjonowania poznawczego, afektywnego i behawioralnego, wobec czego tematyka zajęć programu

powinna uwzględniać edukację i korekcję w tym właśnie zakresie, aby w efekcie spowodować refleksję związaną z agresywnym zachowaniem i zachęcić do jego zmiany.

Tematyka zajęć powinna uwzględniać następujące obszary:

- wzorce społeczne i kulturowe (mity i stereotypy) związane z używaniem przemocy, rolami płci, relacjami pomiędzy kobietą a mężczyzną, rodzicami a dziećmi, osobami zależnymi,
- kwestie związane z przemocą wobec kobiet, mężczyzn, osób zależnych, dzieci, w tym w szczególności wpływem przemocy na psychikę, zachowanie dzieci oraz wychowanie, w tym bloku tematycznym należy również uwzględnić modelowanie pozytywnych form i umiejętności rodzicielskich,
- kwestie związane z władzą i kontrolą w kontekście stosowania przemocy domowej, zwłaszcza przejęcia odpowiedzialności za stosowanie agresywnych zachowań oraz zidentyfikowanie osobistych poglądów i postaw wobec przemocy domowej,
- edukację w zakresie typów i form przemocy, mechanizmów psychologicznych, rozumienia czym jest to zjawisko,
- rozwijanie samokontroli między innymi poprzez identyfikację potrzeb innych ludzi i swoich, rozpoznawanie wstępnych sygnałów wskazujących na możliwość wystąpienia wybuchu, znalezienie metod zatrzymania gniewu i złości oraz wypracowanie strategii konstruktywnego ich wyrażania, radzenie sobie ze stresem,
- funkcjonowanie rodziny w kontekście używania środków psychoaktywnych (między innymi uświadomienie, że ich używanie nie zwalnia z odpowiedzialności za czyny), wychowywania dzieci, zaspakajania potrzeb, komunikacji interpersonalnej, wpływu wzorców wyniesionych z rodziny pochodzenia i powielania ich w obecnej rodzinie,
- alkohol i patologia życia rodzinnego – poznanie specyfiki związku między nadużywaniem substancji chemicznych a stosowaniem przemocy, uświadomienie, że alkohol nie jest przyczyną przemocy, rozpoznawanie jak skutki bycia krzywdzonym przekształcają się we wrogość wobec innych,
- komunikację interpersonalną opartą na wzajemnej wymianie poprzez np. rozwiązywanie konfliktów dzięki negocjacom i kompromisom, empatyczne słuchanie, wyrażanie i realizowanie potrzeb i uczuć, szacunek dla innego przeżywania danej sytuacji (tzw. „porozumienie bez przemocy”),

- propagowanie norm i wartości które pozwalają na funkcjonowanie indywidualne i w rodzinie w sposób akceptowany społecznie, sprzyjać temu będą wypracowane alternatywne sposoby postępowania i myślenia, które dadzą osobie stosującej przemoc wybór,
- aspekt prawny i wynikające z niego konsekwencje,
- obraz siebie po zakończeniu zajęć – ewaluacja postępów (co się zmieniło, w jakim zakresie, co jeszcze wymaga przepracowania).

Czas trwania zajęć i miejsce ich realizacji, specyfika grupy

W grupie korekcyjno-edukacyjnej może uczestniczyć od 10 do 15 osób. Możliwe są nieznaczne odstępstwa od minimalnej liczebności grupy, tj. że można stworzyć grupę liczącą minimalnie 7 osób, ale wyłącznie w sytuacji, jeśli takie odstępstwo warunkuje realizację zadania. Cykl zajęć powinien obejmować od 60 do 120 godzin, a przerwy pomiędzy zajęciami nie powinny być dłuższe niż jeden tydzień. Czas trwania cyklu zależy będzie od rodzaju grupy sprawców. Bezpośrednie oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec sprawców przemocy, skoncentrowane na psychoedukacji i psychokorekcji, mogą odbywać się zarówno w zakładach karnych, jak i w warunkach wolnościowych w środowisku lokalnym. Ważnym jest aby zajęcia były realizowane w innym miejscu niż to, w którym udziela się pomocy osobom doświadczającym przemocy.

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych może być prowadzony zarówno w systemie zamkniętym – grupa o stałym, niezmiennym składzie osobowym, pracującym przez wszystkie sesje cyklu korekcyjno-edukacyjnego, jak i otwartym – do grupy mogą przyłączać się nowi uczestnicy, ale każdy z nich musi uczestniczyć we wszystkich sesjach cyklu.

Metody pracy

Metody pracy powinny obejmować:

- mini wykłady – edukacja, informacja,
- pracę warsztatową opartą o konkretne struktury zadaniowe w małych podgrupach,
- burzę mózgów,
- dyskusję, rozmowę,

- projekcję filmów,
- modelowanie przez prowadzących poprzez np. komentarze, refleksje, korygowanie.

Dokumentacja

Przebieg i efekty oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie powinny być objęte czynnościami monitorującymi i ewaluacyjnymi, których wyniki można wykorzystać w pracach nad doskonaleniem i upowszechnianiem dalszych metod oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

Dokumentacja programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie powinna odzwierciedlać jego przebieg i jednocześnie stanowić materiał do jego doskonalenia. Powinna zatem zawierać następujące elementy:

1. Całość programu powinna zostać napisana i stanowić odrębny dokument.
2. Protokół z każdych odbytych zajęć zawierający: listę obecności, temat zajęć, nazwiska trenerów, przebieg spotkania.
3. Kontrakt każdego uczestnika z jego podpisem.
4. Ewaluację programu w formie dokumentu sporządzanego nie rzadziej niż raz w roku.

Kontrakt dla uczestników programu

Kontrakt umożliwiający udział w zajęciach grupowych stanowi doprecyzowany zbiór reguł, których uczestniczka lub uczestnik zajęć zgadza się przestrzegać i powinien zostać potwierdzony własnym podpisem. Jego zawarcie powinno odbyć się na pierwszym spotkaniu w którym bierze udział dana osoba. Brak takiej zgody wyklucza z uczestnictwa w zajęciach.

Przejrzyście i precyzyjnie skonstruowany kontrakt stanowi ważny punkt odniesienia zarówno dla uczestników zajęć jak i dla podmiotu prowadzącego zajęcia.

Treść kontraktu powinna uwzględniać takie obszary jak:

1. Wymogi formalne dotyczące:
 - frekwencji na zajęciach,
 - kontaktu indywidualnego (ustalanego w zależności od potrzeb),
 - informacji na temat:
 - ✓ czasu trwania zajęć,
 - ✓ formuły grupy (zamknięta, otwarta),
 - ✓ warunków uzyskania zaświadczenia o ukończeniu zajęć lub brania w nich udziału.

2. Zobowiązanie do powstrzymywania się od agresywnych zachowań w relacjach z rodziną i osobami obcymi.
3. Zobowiązanie do zachowania abstynencji dotyczącej używania środków psychoaktywnych.
4. Przestrzegania zasad pracy w grupie, które są zgodne z normami współżycia społecznego i zasadami komunikacji interpersonalnej (tu należy doprecyzować na co w szczególności zwracać uwagę, np. słuchaj innych- nie przerywaj wypowiedzi, mów w swoim imieniu, zwracaj się bezpośrednio do osoby, której chcesz coś powiedzieć, itp.)
5. Informacje na temat poniesienia konsekwencji nieprzestrzegania kontraktu, zarówno tych wiążących się tylko z wykluczeniem z grupy jak i tych związanych ze złożeniem zawiadomienia o powzięciu podejrzenia popełnienia przestępstwa znęcania się nad rodziną jak i zawiadomienia organu kierującego daną osobę o wykluczeniu z zajęć grupy, np. Sądu, kuratora itp. co może wiązać się z kolejnymi sankcjami prawnymi, łącznie z utratą wolności.
6. Informację o kontaktowaniu się podmiotu realizującego program z innymi instytucjami np. realizującymi procedurę „Niebieskiej Karty” czy kierującymi osobę na zajęcia, zarówno w trakcie trwania zajęć jak i po ich zakończeniu - w ramach monitoringu.

Zasady uczestnictwa w programie powinny zostać przedstawione do akceptacji uczestnikom grupy. W przypadku osób, których uczestnictwo w grupie korekcyjno-edukacyjnej wynika z decyzji sądu, reguły uczestnictwa powinny przewidywać sankcje za uchylanie się od udziału w spotkaniach grupy. Jeśli osoba trafiła do programu podejmując samodzielną decyzję, fakt jej udziału w grupie korekcyjno-edukacyjnej nie powinien być ujawniany nikomu, poza rodzinami i podmiotami, które skierowały ją do programu.

Ewaluacja

Ewaluacja związana z monitorowaniem zachowania osób stosujących przemoc w rodzinie powinna być prowadzona wobec osób które go ukończyły i trwać 3 lata od momentu jego zakończenia. Ewaluacja stanowi źródło informacji, czy wiedza i umiejętności nabyte w trakcie uczestnictwa w programie przyczyniły się do zmiany zachowania osoby stosującej przemoc.

Istotne jest, aby w tym względzie uzyskać informacje od różnych podmiotów np. Zespołu Interdyscyplinarnego, Grupy Roboczej, instytucji kierującej na zajęcia, rodziny,

policji, kuratora, pracownika socjalnego itp. należy uwzględnić informacje z przynajmniej 2 źródeł.

Trenerzy prowadzący zajęcia

Wymogi określające wymagania stawiane trenerom prowadzącym zajęcia, doprecyzowane zostały w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku (Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 890) w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne. Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne prowadzone są przez osoby, które:

1. ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunków: psychologia, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej, albo na innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, resocjalizacji;
2. posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;
3. mają udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Realizatorzy programu zobowiązani są do przestrzegania wysokich standardów etycznych i pragmatycznych, opartych na aktualnej wiedzy i badaniach. Powinny korzystać z superwizji, a w przypadku małego doświadczenia korzystać również z opieki merytorycznej ze strony bardziej doświadczonego pracownika.

Realizatorzy programów korekcyjno-edukacyjnych powinni nawiązywać i utrzymywać kontakt z dotkniętymi przemocą rodzinami osób stosujących przemoc poddających się oddziaływaniom korekcyjno-edukacyjnym. Pozwala to na uzyskiwanie informacji na temat rzeczywistych zachowań sprawcy w środowisku rodzinnym i badanie jego postępów.

Członkowie zespołu ekspertów konsultujący projekt

Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020

Anna Bałchan	Przewodnicząca Stowarzyszenia PoMOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej w Katowicach
Katarzyna Bosowska	Kierownik II Oddziału Terapii Uzależnienia od Alkoholu, Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Gorzycach
Adrian Drdzeń	Inspektor w Wydziale Polityki Społecznej, Urząd Miejski w Sosnowcu
Danuta Hryniewicz	Dyrektor Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Raciborzu
Łukasz Kasperkiewicz	Wojewódzki Koordynator Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Śląski Urząd Wojewódzki
Joanna Kierczak	Kierownik Zespołu kuratorskiej służby sądowej, Sąd Rejonowy w Bielsku-Białej
Małgorzata Kowalcze	Superwizor Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego Europejskiego Towarzystwa Psychoterapii – EAP; Dyrektor Ośrodka Profilaktyki i Leczenia Uzależnień w Zabrze
Liliana Krzywicka	Przewodnicząca Rady ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie przy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych; Kierownik Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Katowicach
Małgorzata Malinowska	Dyrektor Podbeskidzkiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Bielsku-Białej
Krystyna Pietraszko-Skalny	Specjalista ds. rodziny, profilaktyki uzależnień oraz interwencji kryzysowej, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Żywcu oraz Urząd Gminy w Milówce
Bożena Polak	Koordynator Ewangelickiego Centrum Diakonijnego „Słoneczna Kraina” w Katowicach; Radca Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Rzeczypospolitej Polskiej
Dorota Sikora	Dyrektor Zespołu Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Częstochowie
Bogusława Tylus-Czarnota	Kurator I Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej, Rejonowy Katowice – Zachód w Katowicach
Ewa Wasiak-Łapińska	Kurator Okręgowy Sądu Okręgowego w Katowicach
Katarzyna Wesołowska	Specjalista w Wydziale Prewencji, Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach
Andrzej Wojciechowski	Przewodniczący Zespołu Ekspertów ds. Lokalnych i Regionalnych Programów Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych działającego przy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych; Specjalista ds. profilaktyki w Wydziale Zdrowia, Urząd Miejski w Sosnowcu.

BIBLIOGRAFIA

1. Badura-Madej W., Dobrzyńska-Masterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000,
2. Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa, 1999,
3. *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: przemoc w rodzinie z perspektywy dorosłej populacji Polski*, wyniki badań Instytutu Badania Rynku i Opinii Millward Brown SMG/KRC na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, listopad 2011 roku, www.mpips.gov.pl,
4. *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl, listopad 2010 roku,
5. Edukacja i wychowanie: Województwo śląskie. Podregiony, powiaty, gminy. Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2013, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/katow/ASSETS_RocznikPowiaty_2013.pdf,
6. Herzberger S. D., *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Warszawa, 2002,
7. Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, <http://slaska.policja.gov.pl>,
8. Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, *Sprawozdanie z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej w województwie śląskim w 2013 roku*, Katowice, 2014,
9. Lipowska-Teutsch A., *Rodzina a przemoc*, Warszawa, 1995,
10. Maćkowiak J., *Społeczne postrzeganie przemocy w wychowaniu rodzinnym*, „Niebieska Linia” nr 1/66/2010,
11. Malczewski A., Kidawa M., Struzik M., *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w 2010 r. w województwie śląskim*, Warszawa, 2011,
12. Mazur J., *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa, 2002,
13. Mellibruda J., *Psychologiczne aspekty przemocy domowej*, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/712-psychologiczne-aspekty-przemocy-domowej.html>
14. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja o skutkach obowiązywania ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842)*, Warszawa, 2011, www.mpips.gov.pl,
15. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2010 roku*,
16. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2011 roku*,
17. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za okres I-XII 2012 roku*, www.mpips.gov.pl.
18. Ministerstwo Sprawiedliwości, <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/>
19. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2012 roku do 31 grudnia 2012 roku*, Warszawa, 2013,
20. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, *Dane źródłowe dotyczące realizacji ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu*

alkoholizmowi w gminach województwa śląskiego, pochodzące z ankiety PARPA-G1 za 2012 rok.

21. Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Warszawa, 1999
22. Regina Ch., *Przemoc kobiet. Historia społecznego tabu*, Warszawa, 2013,
23. System Informacji Oświatowej, <http://www.kuratorium.katowice.pl>,
24. Widera-Wysoczańska A., *Mechanizmy przemocy w rodzinie z pokolenia na pokolenie*, Warszawa, 2010,
25. Wojewódzką Policji w Katowicach.

Załącznik do Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2014-2020:

**PRZEWODNIK PO PROCEDURZE NIEBIESKIE KARTY DLA OSÓB
ZAJMUJĄCYCH SIĘ POMAGANIEM OSOBOM W SYTUACJI WYSTĘPOWANIA
PRZEMOCY W RODZINIE**